

Metode poučavanja u muzeju u okviru izvanučioničke nastave povijesti

Pocrnjić, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:172572>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER MUZEOLOGIJA I UPRAVLJANJE BAŠTINOM
ODSJEK ZA POVIJEST
SMJER NASTAVNIČKI
Ak. god. 2021./2022.

Karla Pocrnjić

**Metode poučavanja u muzeju u okviru izvanučioničke
nastave povijesti**

Diplomski rad

Mentor/ice: dr.sc. Željka Miklošević

dr. sc. Nataša Štefanec

Zagreb, veljača, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Zahvaljujem mentoricama dr. sc. Željki Miklošević i dr. sc. Nataši Štefanec na prenesenom znanju, stručnom vodstvu te utrošenom vremenu tijekom izrade diplomskog rada.

Također, zahvaljujem ravnateljici i ostalim zaposlenicima Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu, a posebno muzejskim pedagoginjama koje su me upoznale s edukativnim radom u muzeju te mi približile ovu temu, inspirirale moj rad te ga podržale stručnim materijalima.

Zahvaljujem svojim roditeljima, bratu i sestri na strpljenju, razumijevanju i pruženoj potpori tijekom studiranja. Isto tako, hvala baki i djedu koji su bili tu u najtežim danima studija, kao i cimerici i svim ostalim prijateljima i kolegama.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. O nastavi povijesti.....	2
2.1 Didaktika i metodika povijesti	5
2.1.1. Razine povijesnog znanja.....	6
2.2. Suvremeni trendovi u nastavi povijesti.....	8
2.2.1 Multiperspektivnost	10
2.2.2 Kritičko mišljenje (povijesno mišljenje).....	11
3. Suradnja škola i muzeja	14
3.1. Izvanučionička nastava povijesti	15
3.1.1. Važnost izvanučioničke nastave za nastavu povijesti.....	18
3.1.2. Realizacija nastave u muzeju	21
3.2. Učenje i poučavanje u muzeju	23
3.2.1. Poučavanje povijesnih tema u muzeju	30
3.2.2. Muzejske radionice	33
3.2.3. Primjeri za razvoj kritičkog mišljenja u muzeju	36
3.2.4. Muzejsko vodstvo u povijesnim muzejima.....	38
4. Dosadašnja istraživanja.....	39
5. Primjer Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu.....	41
5.1. Edukativna djelatnost Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu	42
5.2. Analiza Izložbe	44
5.3. Mogućnosti za dopunu učioničke nastave u muzeju.....	49
6. Zaključak.....	62
7. Bibliografija	63
Sažetak	66
Summary	67

1. Uvod

U skladu s promjenama koje su se dogodile posljednjih godina u školskom obrazovanju javlja se potreba analiziranja promjena i u ostalim odgojno-obrazovnim institucijama poput muzeja. Mnogi autori i predmetni kurikulumi naglašavaju važnost aktivnog sudjelovanja učenika u procesu nastave te samostalnog zaključivanja na temelju istraživanja. No, na koje načine se to postiže u muzejima kao odgojno-obrazovnim institucijama te koje se metode primjenjuju pri poučavanju povijesnih sadržaja, tema je mog diplomskog rada. Poučavanje povijesti u muzejima za djecu školske dobi relevantna je tema u pogledu novih trendova u poučavanju gdje se ističe važnost terenske i izvanučioničke nastave kao dobre nadopune školskom gradivu. Dosadašnja istraživanja pokazuju da je cilj takve nastave povezivanje gradiva naučenog u školi sa stvarnim svijetom oko sebe, upoznavanje kulturne baštine nekog područja što doprinosi lakšem usvajanju gradiva te učenje o načinu života ljudi u neposrednom okruženju. Sve to možemo primijeniti na muzeje koji, da bi to ostvarili, trebaju slijediti školski plan i program te u suradnji s nastavnikom organizirati nastavu. Nažalost, zbog slabe suradnje nastavnika i muzeja, ovakav tip nastave još se uvijek rijetko realizira. Upravo zbog toga, narednim stranicama pokušat ću odgovoriti na svoja istraživačka pitanja te donijeti zaključak vezan uz nastavu povijesti u muzeju. Cilj ovog rada je pokazati na koji način muzej može nadopunjavati nastavu u učionici, koje se didaktičke metode koriste u muzeju za prezentaciju povijesnog gradiva učenicima, na koje se načine realiziraju ishodi u muzeju te koji se povijesni koncepti bolje posreduju.

S obzirom da je tema muzeološko – povijesna, u radu će se koristiti izvori koji su relevantni za oba znanstvena područja te literatura koja se tiče i muzejske i nastavničke struke. Iz domene muzeologije važno je spomenuti Ivu Maroevića i njegovu knjigu Uvod u muzeologiju. To je temeljna literatura ove informacijsko-komunikacijske znanosti u kojoj se upoznajemo s mnogim ulogama muzeja od kojih će naglasak biti na obrazovnoj. S druge strane, važno je spomenuti autore relevantne za metodiku i didaktiku povijesti poput Snježane Koren ili pak Roberta Stradlinga koji su objavili udžbenike i priručnike za nastavu povijesti. U svom radu ću, stoga, ponajprije objasniti važnost koju povijest kao nastavni predmet ima u obrazovnom sustavu te važnost učenju povijesti uopće kao i suvremene trendove u nastavi povijesti posljednjih godina, u kojima se naglasak stavlja na razvoj kritičkog ili povijesnog mišljenja. Nakon toga, iznijet ću činjenice koje govore u prilog

važnosti izvanučioničke nastave te načine na koje muzeji surađuju sa školama kada je u pitanju nastava povijesti. Uz to se usko vežu termini učenje i poučavanje, a naglasak će biti na načinima poučavanja povijesnih tema u muzeju. Nadalje, analizirati ću i sažeti dosadašnja istraživanja na ovu temu te iznijeti glavne zaključke. Na samome kraju, iznesenu teorijsku podlogu pokušat ću primijeniti analizirajući postav i edukacijske djelatnosti vezane za specifičnu povremenu izložbu Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu. Teorijsku podlogu koristit ću za prijedlog dopuna učioničke nastave u povijesnom muzeju na konkretnom primjeru izložbe koju analiziram. Naime, inspiraciju za pisanje ovog rada stekla sam upravo obavljajući studentsku praksu u Hrvatskom povijesnom muzeju gdje sam razvila interes za načine poučavanja povijesnih tema u muzejskoj instituciji.

2. O nastavi povijesti

Poznavanje i učenje povijesti pridonosi razumijevanju procesa koji su oblikovali čovječanstvo od najranijih vremena do danas. Možemo reći da je povijest jako važan predmet za izgradnju građanskog, tolerantnog društva koje poznaje svoje te prihvaća i ne isključuje druge tradicije i običaje.¹ Sama riječ povijest govori nam da se na tom predmetu prenose znanja o prošlosti. Prezentiranje i interpretacija prošlosti imaju jak utjecaj na formiranje identiteta, a na događajima iz prošlosti mnoge nacije ili države temelje svoju državnopravnost. Naravno, fenomeni i procesi prošlosti uvelike oblikuju i naš današnji način života, a odražavaju se i na funkcioniranje suvremenih država. Upravo zato važno je poznavati povijest svoje, ali i ostalih država u svijetu. „Poznavanje povijesti pridonosi razumijevanju procesa koji su oblikovali čovječanstvo od najranijih vremena do danas objašnjavanjem razvoja ljudskih društava, prošlih i sadašnjih ljudskih iskustava te društvenih fenomena u njihovoj povijesnoj perspektivi. Učeci o vlastitoj naciji, državi, društvu, kulturnoj i povijesnoj baštini, kao i o drugim nacijama, kulturama i društvima u prošlosti i sadašnjosti, učenici stječu znanja i razvijaju vještine koje omogućuju razumijevanje vlastitog identiteta i tuđih identiteta.“, stoji u Kurikulumu nastavnog predmeta povijest za osnovne škole i gimnazije u RH.²

¹ Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta povijest. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019.

² Isto, 5.

U političkim sustavima, čak i onim demokratskima, poviješću se često manipulira zbog političkih ili ideoloških razloga te se i danas mnogi sporovi vode upravo oko događaja u bližoj ili daljoj prošlosti. Ni sami povjesničari često nemaju jedinstvene stavove oko nekih pitanja, posebno onih kontroverzne naravi. No, kroz stjecanje znanja o vlastitoj zajednici na ispravan i strukturiran način, učenik razvija svoj identitet, a upoznavanjem drugih kultura i društva, razvija se tolerantnije i otvorenije društvo u kojem će se greške iz prošlosti manje ponavljati. Suočavanje sa specifičnim sustavima vrijednosti u pojedinim povijesnim razdobljima i društvima te s raznovrsnim moralnim pitanjima koja sa sobom donosi proučavanje prošlosti omogućava učenicima usporedbu sa sadašnjošću, uočavanje sličnosti, razlika i promjena te postavljanje pitanja o univerzalnim, općeljudskim vrijednostima.³

Tijekom 20. stoljeća nastava povijesti postaje sve bolje strukturirana, a širi se i tematski obuhvat te razvijaju nove perspektive i pogledi na prošlost. U razdobljima prije samostalnosti dominirale su politička i društveno-ekonomska povijest, a od 1990ih sve se više razvija i kulturna povijest u najširem smislu. Rezultati istraživanja u svim spomenutim disciplinama često nisu dovoljno jasno i sustavno prenošeni u udžbenike, a moglo se uočiti i različite ideološke prilagodbe u domeni interpretacije povijesnih događanja. U nastavi je naglasak bio na pamćenju informacija. U programu iz 1995. godine, ciljevi su bili vrlo nejasno definirani, a sadržaje se prezentiralo jako detaljno. I u tim godinama zanemarivao se razvoj učeničkih vještina i sposobnosti te je još uvijek dominiralo pasivno prenošenje znanja učenicima i gomilanje informacija koje se očekivalo da upamte. U narednim godinama te uvođenjem novih programa 2000-ih, dolazi do pomaka u ciljevima učenja povijesti te se sve više spominje razvoj kritičkog mišljenja. Iako je u novijim programima sve više naglašavana važnost multiperspektivnosti, kritičkog mišljenja i raznih mogućnosti interpretacija te analize povijesnih izvora, u praksi je to još uvijek slabo razvijeno i nedovoljno se primjenjuje.

Snježana Koren i Magdalena Najbar - Agičić provele su analizu obvezatnosti učenja povijesti u Europi te zaključila kako su povijest kao školski predmet, te povijesni sadržaji generalno, značajan element obveznog obrazovanja u europskim zemljama. U većini slučajeva postoji model sličan onome u hrvatskim školama. Povijesni se sadržaji po prvi put javljaju u nižim razredima osnovne škole, u sklopu predmeta poput Prirode i društva. Većina učenika u Europi prvi puta se susreće s nastavnim predmetom povijest u dobi od oko 11 godina. U istraživanju satnice nastave povijesti u europskim zemljama, Koren i Najbar - Agičić

³ Koren, S. *Čemu nas uči povijest?*. Zagreb: Profil, 2014., 27.

zaključuju da broj sati namijenjenih nastavi povijesti varira od 1-1,5 do 2-3 sata tjedno, ovisno o razredu i o zemlji. Kada je riječ o kurikulumima europskih država, oni su slični kao u Hrvatskoj te naglašavaju svrhu učenja povijesti. Svrha nastave povijesti najčešće se određuje kao jedan od načina za razumijevanje svijeta u kojemu se živi. Posebno se ističu vještine koje čine temelj aktivnog građanstva, zapošljavanja te cjeloživotnog obrazovanja. Također, zajednička komponentna mnogim kurikulumima je da se povijest obično počinje poučavati na primjerima iz lokalne sredine, pri čemu se polazi od sadržaja koji su učenicima bliži, poznati, konkretni.⁴

Učenici u suvremenoj Hrvatskoj uz pomoć didaktičkih i metodičkih sustava individualnim tempom usvajaju gradivo. Ivo Rendić-Miočević naglašava da je svrha učenja povijesti stvaranje odgovornosti prema sebi i drugima te napominje da nastava povijesti ne smije biti političko oružje kao do sada već pružiti osnovu za razvoj socijalnih vještina.⁵ S druge strane, Nacionalni kurikulum detaljnije upućuje na svrhu učenja povijesti: „Svrha nastave Povijesti je poticati interes učenika za proučavanje prošlosti, omogućiti razumijevanje sadašnjosti te stjecanje znanja i vještina nužnih za upućeno i aktivno sudjelovanje u društvu kao građana lokalne zajednice, Hrvatske, Europe i svijeta.“⁶

Kao posebnu i po njemu najvažniju ulogu predmeta povijesti, Rendić-Miočević u svojoj knjizi navodi formiranje nacionalnog identiteta. No, svakako se treba poznavati razlika između nacionalne i nacionalističke povijesti. Učenje povijesti omogućava da od najranijih godina učenici počinju stvarati kolektivnu svijest i sjećanja vezana uz kulturno nasljeđe i nacionalni identitet. To se može odnositi i na dane koji se obilježavaju u državi, ali i sjećanja na mjesta s posebnim pijetom. Nastavnici povijesti dužni su, kako navodi autor, osigurati mogućnost razlikovanja uporabe od zlouporabe povijesti.⁷ To se može postići insistiranjem na stjecanju znanja, vještina i stavova, ali ponajviše uvrštavanjem više različitih perspektiva i interpretacija u gradivo povijesti. O multiperspektivnosti kao važnoj nastavnoj metodi bit će više riječi u posebnom poglavlju.

Kada je riječ o samoj nastavi moramo imati na umu da je to vrlo složen proces neovisno o kojem se predmetu radilo. S tim se slaže i Filip Jelavić koji nastavu definira kao dinamičan

⁴ Koren, S., Najbar – Agičić, M. Europska iskustva i nastava povijesti u obveznom obrazovanju. *Povijest u nastavi*, 2007., 5, 10(2), 117 – 168.

⁵ Rendić – Miočević, I. *Učenik – istražitelj prošlosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2000., 1-4.

⁶ Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta povijest. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017

⁷ Rendić - Miočević, *Učenik – istražitelj prošlosti*, 16

proces koji nikada nije jednoličan već se neprestano mijenja i modificira.⁸ Mogli bismo reći da je to proces koji značajno ovisi o okolnostima u kojim se odvija u određenom trenutku. Svaka se nastavna jedinica razlikuje od one prošle, ali i sljedeće po nekim osnovnim karakteristikama nastavnog procesa. Upravo iz tog razloga svaki nastavni sat trebamo iznova utemeljiti, pripremiti, pratiti njegov tijek te ga prilagoditi trenutnim okolnostima. Nastava je također proces usmjeren prema ostvarivanju određenih rezultata. Zato svako planiranje i programiranje nastave uvijek započinje određivanjem očekivanih rezultata učenja, konkretnije nazvanima ishodima učenja. Razmišljajući o ishodima, razmišljamo o tome koja su to ključna znanja koja učenici trebaju usvojiti i koje su to vještine koje mogu razviti proučavajući određeno gradivo. Nastavno na to, nastavnik odabire nastavne aktivnosti i sredstva te pitanja i zadatke kojima će provjeriti jesu li učenici postigli planirane rezultate. Upravo zato ishodi daju smjernice za vrednovanje učeničkih postignuća. Ishodi učenja opisuju znanje i razumijevanje koje će učenici biti sposobni iskazati na kraju neke nastavne cjeline, teme ili nastavne jedinice.⁹

2.1 Didaktika i metodika povijesti

Svaki nastavni predmet ima svoju didaktiku i metodiku pa tako i povijest. No, na samom početku definirat ćemo i razdvojiti didaktiku od metodike. Razni autori slažu se da je didaktika pedagoška disciplina koja istražuje zakonitosti odgojno obrazovnog procesa, a metodika specijalna didaktika koja se bavi odgojno obrazovnim procesom na konkretnoj razini. Metodika nastave povijesti danas je strukturirana kao sintetska znanost interdisciplinarnog značenja.¹⁰ Snježana Koren smatra didaktiku povijesti znanstvenom disciplinom koja se bavi načinima posredovanja i recepcije povijesti u društvu, kako u školskom, tako i u vanškolskim kontekstima. Metodika nastave povijesti je subdisciplina didaktike povijesti koja se bavi mogućnostima i efektima učenja povijesti kao školskog predmeta; osmišljava nastavu povijesti, bavi se teorijom i praksom učenja i poučavanja povijesti kao školskog predmeta. Obje proizlaze iz historijske znanosti i obje su snažno interdisciplinarno usmjerene. Uvođenjem suvremene povijesne znanosti u nastavu i primjenom viših didaktičkih sustava mogu se ostvariti važni odgojno obrazovni ciljevi. Glavni didaktički pojmovi su učenje, poučavanje, odgoj, obrazovanje te nastava kao najvažniji i najsustavniji oblik institucionaliziranog i organiziranog učenja i poučavanja.

⁸ Jelavić, F. *Didaktika*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2008., 63.

⁹ Isto, 60-70.

¹⁰ Rendić – Miočević, *Učenik – istražitelj prošlosti*, 20.

Osnovne nastavne metode su verbalne, vizualne, prakseološke, a oblici rada frontalni, grupni, individualni i u parovima.

Svakako je važno istaknuti da tijekom svakog nastavnog procesa nastavnik bira metodu kojom izlaže učenicima sadržaj te takvu aktivnost nazivamo poučavanje. Snježana Koren u svojoj knjizi ističe da je poučavanje planska poduka mlade generacije u svrhu odgoja i obrazovanja te može imati dva pristupa učenicima, onaj usmjeren na prijenos informacija ili onaj koji potiče učenje tj. potiče pronalaženje smisla onoga što se uči.¹¹ Dakako, u svakoj interakciji obje strane trebaju biti motivirane kako za širenje informacija, tako i za prihvaćanje tih informacija. Stoga je važna komponenta učenja upravo učenička motivacija. Naime, veća je vjerojatnost da će nastavni proces biti uspješan ukoliko su učenici za njega motivirani. Upravo su za motiviranje učenika odgovorni nastavnici koji gradivo trebaju učiniti zanimljivijim.

2.1.1. Razine povijesnog znanja

Da bi se čovjek razvio kao društveno biće te razvio vlastitu osobnost, potrebno je napredovati u tri različite dimenzije. Te dimenzije odnose se na kognitivnu, afektivnu i psihomotornu dimenziju.¹² Nastava povijesti smatra se idealnom za razvijanje sva tri područja te Bloomove taksonomije. Kognitivno područje odnosi se na mišljenje, znanje, rješavanje problema i intelektualne sposobnost što nastava povijesti svakako potiče. Ono još važnije je afektivno područje koje se odnosi na razvoj trajnih vrijednosnih sustava, stavova, emocija i međuljudskih odnosa. Svi stavovi o događajima u prošlosti imaju određeni vrijednosni aspekt. Psihomotorno područje odnosi se na motoričke vještine učenika, a u sklopu nastave povijesti realizira se kroz crtanje zemljovida, govorne nastupe pred razredom itd. U nastavi povijesti u sklopu kognitivnog područja Bloomove taksonomije postoje 4 dimenzije znanja. Dimenzije znanja ukazuju nam na postojanje različitih vrsta znanja unutar svakog predmeta. Kako u ostalim predmetima, tako i u povijesti razlikujemo činjenično, konceptualno, proceduralno te metakognitivno znanje. Osim činjeničnog znanja koje je temelj povijesne struke, konceptualno znanje također je ključno za povijesnu znanost jer se odnosi na povijesne koncepte o čemu će se posebno pisati u ovome radu.

¹¹ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 18-23.

¹² Isto, 73-107.

Činjenično znanje odnosi se na one činjenice koje učenik usvaja unutar predmeta, uključujući adekvatnu terminologiju. Ona obuhvaća poznavanje najvažnijih podataka, poput povijesnih događaja i fenomena, datuma i imena povijesnih ličnosti. Za razliku od činjeničnog znanja, konceptualno znanje ukazuje na odnos među pojedinim elementima povijesne znanosti. U nastavi povijesti kategorija konceptualnog znanja najčešće se odnosi na koncepte drugog reda. Prije svega to su kronologija, uzroci i posljedice, kontinuitet, značenje prošlih događaja, usporedba, multiperspektivnost, povijesni izvori, interpretacija, istraživanje. To su koncepti pomoću kojih razumijemo kako povjesničari rade, što ih zanima te kako se konstruira povijesno znanje i razumijevanje.¹³ Kada govorimo o planiranju vremena za učenike u kojem će povećati svoje konceptualno razumijevanje, nastavnici trebaju odvojiti vrijeme za razumijevanje koncepata. Kod nastave povijesti rekli bismo da ne treba početi učiti gradivo te tražiti uzročno posljedične veze ako učenici nisu usvojili pojmove uzrok, povod i posljedica. To su povijesni koncepti koji učenicima nižih razreda mogu biti apstraktni te je potrebno prvo usvojiti koncepte i tek onda ih primjenjivati u nastavi povijesti. Kada nastavnik koristi učenikovo prijašnje znanje kako bi objasnio neki novi pojam, u ovom slučaju što je to uzrok i posljedica, to se zove konstruktivističko poimanje učenja. Uzrok, povod i posljedica mogu se objasniti na puno primjera koji nisu povezani s povijesti nego nečim što je učenicima bliže. Možemo zaključiti da što bolje učenici razumiju te koncepte, to će bolje razumjeti kako povijest funkcionira kao disciplina. Koncepti rada s povijesnim izvorima, interpretacije i istraživanja povezani su jer učenje o njima pruža uvid u način rada povjesničara te su istovremeno dio i konceptualnog i proceduralnog znanja. Povijesni izvori ostaci su prošlosti koji postaju dokazi u trenutku kada ih povjesničar upotrijebi za rekonstruiranje događaja. Učenike valja naučiti postavljati pitanja o vremenu, mjestu i okolnostima njihova nastanka, kao i o autoru, njegovim perspektivama i namjerama. Interpretacija je također iznimno složen koncept čije usvajanje treba shvatiti kao višegodišnji proces. Učenici trebaju naučiti da se prošlost interpretira na različite načine kroz različite perspektive, o čemu će više riječi biti u poglavlju o multiperspektivnosti. Povijesni izvori se čuvaju u baštinskim institucijama (arhivi, knjižnice, muzeji) gdje im je omogućena potrebna zaštita, a u muzejima se prezentiraju i interpretiraju na određeni način. Upravo zato je jako pogodno koncept rada s povijesnim izvorima usvajati u muzeju koji nudi učenicima priliku da se užive u događaj te izravno susretnu s materijalnim povijesnim izvorima. Za razliku od kategorija činjeničnog i konceptualnog znanja, koje se odnose na usvajanje pojedinačnih činjenica, koncepata i

¹³ Isto, 77.

generalizacija, proceduralno znanje upućuje na put kojim se dolazi do tih znanja. Odnosi se na postupke, metode i tehnike koje koristimo prilikom istraživanja. Proceduralno znanje sve se više uvrštava u suvremene trendove poučavanja povijesti jer se od učenika traži da prepoznaju i vrednuju primarne i sekundarne povijesne izvore te uz pomoć njih rekonstruiraju događaje uzimajući u obzir različite perspektive. Proceduralno znanje je razina znanja koja se također može ostvarivati u muzejskim ustanovama zbog svoje praktične prirode rada s izvorima. Muzejska radionica primjerena je za izgradnju ovakve vrste znanja koje može biti proširenje znanja stečenog u učionici.¹⁴

2.2. Suvremeni trendovi u nastavi povijesti

Uvođenjem Nacionalnog kurikulumu u RH, došlo je u posljednje vrijeme do promjena u samoj nastavi povijesti. Te promjene ponajprije se odnose na oblike i metode učenja i poučavanja koji su se značajno odmakli od onih tradicionalnih. U tradicionalnoj nastavi komunikacija je utemeljena na nastavnikovoj moći te je najviše karakterizira tradicionalna forma pitanje – odgovor. U takvoj nastavi povijesti gdje se sve svodi na predavanje i demonstriranje te gomilanje činjenica ne možemo govoriti o uvođenju metodologije u nastavni proces. Potrebni su viši didaktički sustavi kako bi se unaprijedila nastava povijesti, a to uključuje problemsku i programiranu nastavu. Učenik treba samostalnije spoznavati prošlost te biti aktivan sudionik nastavnog procesa. Upravo zato Rendić - Miočević ističe važnost uključivanja programirane nastave gdje osim nastavnika, učenika usmjeruje i programirani materijal kao na primjer odgovaranje na pitanja uz korištenje tekstualnih povijesnih izvora. Problemska i projektna nastava još su jedan od primjera dobrih nastavničkih metoda u smjeru odmicanja od pasivnih tradicionalnih metoda. Problemski zadaci od učenika zahtijevaju njegovo vlastito mišljenje kako bi se došlo do rješenja. Dubljim razmišljanjem o problemu razvija se kreativno, ali i kritičko mišljenje o čemu će više riječi biti kasnije. Kada je riječ o odmicanju od tradicionalnih i zastarjelih oblika nastave povijesti važno je spomenuti da učenicima treba znanstveno predočiti aspekte kulturne povijesti, odmaknuti se od povijesti elita te veću pozornost pridati povijesti marginalnih skupina i

¹⁴ Isto, 78.

životu ljudi u pojedinim razdobljima. Također, interdisciplinarnost je jako važna za nastavu povijesti posebice kada je u pitanju povezivanje povijesti i književnosti (analiza glagoljice) ili povijesti i umjetnosti (veze predromanike i antike). Na taj način učenici povezuju gradivo dvaju predmeta te ga lakše savladavaju.¹⁵

Kao što sam već spomenula, nastava povijesti imala je svoj razvojni put te danas možemo govoriti o nekim suvremenim trendovima u poučavanju povijesti. Nova vremena zahtijevaju promjene i prilagodbe uslijed kojih se stavlja naglasak na nove povijesne koncepte. Kada je riječ o suvremenim oblicima nastave tada govorimo o aktivnoj konstrukciji znanja gdje su učenici u fokusu nastave, a nastavnici su ti koji potiču na smisljeno učenje.¹⁶ Slično nam donosi i nacionalni kurikulum u kojem stoji da subjekt nastave više nije nastavnik, već učenik o čijoj uključenosti ovisi i uspješnost samog nastavnog procesa.¹⁷

Dva su ključna problema kod tradicionalnog poučavanja povijesti te je nužno uvesti promjene u tom smjeru. To su politička obojenost povijesti te mnoštvo faktografije od koje na kraju učenici zaboravljaju i one najvažnije činjenice. Povijest se u prošlosti promatrala ne samo kao obrazovni već i kao odgojni predmet. Svrha nastave povijesti bila je stvoriti sustave vrijednosti kojima se nastojalo utjecati na kolektivni identitet. Prošli događaji koji su se učili bili su uvelike ideološki obojeni te se od učenika očekivala njihova reprodukcija. Takav pristup poučavanju povijesti zadržao se kroz razne režime i državne sustave gdje su se mijenjali samo ideološki okviri. Drugi važan problem koji se odnosi na tradicionalan pristup poučavanju povijesti je velika količina faktografije. To je pristup koji je usmjeren na površinsku obradu gradiva, umjesto na dubinsko i smisljeno učenje. Da bi se postiglo dubinsko i smisljeno učenje, učenici trebaju biti suočeni s problemskom nastavom koja razvija kritičko mišljenje. Postavlja se pitanje koje su to strategije razvijanja kritičkog mišljenja. Neupitno je da nastavnici povijesti na svojim satovima provode razne zadatke u kojima se očekuje učenička aktivnost, no velika je razlika pridonose li te aktivnosti površinskom ili dubinskom razumijevanju gradiva, smatra Snježana Koren.¹⁸ Želimo li da učenici imaju dubinski, a ne površinski pristup učenju povijesti, želimo li da uče smisljeno, a ne napamet, valja ih usmjeriti na uspostavljanje veza i odnosa među informacijama, na dublje razumijevanje i povezivanje gradiva s ostalim predmetima. Također učenike treba upoznati s više različitih interpretacija istog događaja, odnosno uključiti u nastavu razne perspektive

¹⁵ Rendić - Miočević, *Učenik – istražitelj prošlosti*, 55.

¹⁶ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 13.

¹⁷ Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta povijest, 2017.

¹⁸ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 25.

kako bi se postiglo kritičko razmišljanje. To su osnovni pojmovi na kojima se zasnivaju suvremeni trendovi u nastavi povijesti.

2.2.1 Multiperspektivnost

Suvremeni oblici poučavanja povijesti sve se češće baziraju na „multiperspektivnosti“ koja je povezana s tri pojave u školskom obrazovanju. Prvo je riječ o „novoj povijesti“ koja se protivi tradicionalnim načinima poučavanja povijesti gdje je riječ o pasivnom prijenosu znanja i prevladavanju političke povijesti u sadržaju. Uključivanje multiperspektivnosti u nastavu ima za cilj razvijanje kritičkog odnosno povijesnog mišljenja, kako ga povjesničari nazivaju. Naučiti povijesno razmišljati upravo znači shvatiti da i povjesničari i muzejski kustosi izvore mogu interpretirati na različite načine, iz različitih perspektiva. Naravno, pri analiziranju dokaza i interpretiranju postoje mnoga ograničenja kojih trebamo biti svjesni, a to su subjektivni dojam te društveni utjecaj koji određuje što je svakom naraštaju bitno u prošlosti. Nova povijest odnosi se i sve više na povijest dosada zanemarivanih društvenih skupina kao što su etničke manjine, žene te stavlja naglasak na svijet etničkih i kulturnih raznolikosti. Multiperspektivnost se može primijeniti u bilo kojoj nastavnoj jedinici s obzirom da je u svim povijesnim razdobljima postojalo više pogleda na određenu temu. Npr. kada se uči o Križarskim ratovima, oni se sagledavaju i iz kršćanske i islamske perspektive, kada se uči o geografskim otkrićima spominje se i povijest naroda koji su bili otkriveni i kolonizirani. Uzimajući u obzir i druge perspektive pored one vlastite, na povijest gledamo sve objektivnije i bez predrasuda. Jedino tako možemo stvoriti društvo koje će biti tolerantno i spremno prihvaćati različitosti. Upravo je zato multiperspektivnost važno obilježje odgojnog dijela nastave povijesti. Nadalje, kada se radi s povijesnim izvorima i učenici i nastavnici moraju uzeti u obzir koliko je izvor bio blizak događajima koje opisuje, treba uzeti u obzir autora i njegov odnos s događajima. Jesu li autori pod političkim, ideološkim, klijentelističkim ili nekim drugim utjecajem te koliko dugo nakon događaja je izvor pisan. Povijesni izvori se također sagledavaju iz raznih perspektiva i upravo je zato multiperspektivnost važna i u muzejima koji čuvaju brojne dokaze povijesti. Robert Stradling slikovito i pojednostavljeno pojašnjava multiperspektivnost napominjući da dok jedan

svjedok vidi rulju neurednih pojedinaca koji rade neprilike po ulicama, drugi vidi herojske narodne prosvjede, a već su se trećeg najviše dojmili boje i prizori.¹⁹

U nastavi povijesti glavni je problem nedostatak vremena kako bi se potaknula multiperspektivnost, ali i fleksibilnost kurikuluma. Učenici bi trebali rekonstruirati što potpuniji prikaz nekog događaja te analizirati i interpretirati suprotstavljene perspektive barem jednom ili dvaput u godini. Uključivanje različitih strana neke priče zahtijeva puno vremena te udžbenici ne pridaju toliku pozornost takvom načinu učenja, no nastavnici bi samostalno trebali raditi na uključivanju multiperspektivnosti kroz nadopunu nastavi u školi.

2.2.2 Kritičko mišljenje (povijesno mišljenje)

Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006.)²⁰ kao glavni cilj učenja povijesti naglašava razvijanje povijesnog mišljenja. Postoje mnoge definicije koje konkretiziraju povijesno ili kritičko mišljenje, no učenicima je to u teoriji, ali i praksi često jako apstraktno. Robert Stradling navodi da je kritičko mišljenje svrhovita prosudba koja rezultira interpretacijom, analizom, evaluacijom i zaključivanjem.²¹ Povijesno mišljenje uključuje mentalne procese i strategije koje koristimo kako bismo riješili probleme. Upravo zato razvoj povijesnog mišljenja povezujemo s dubinskim učenjem te je na njemu najveći naglasak kada govorimo o suvremenim trendovima poučavanja povijesti. Često naziv „kritičko mišljenje“ u razredu ostaje samo slovo na papiru. Da bi se ono postiglo potrebno je razraditi tehnike i metode postizanja povijesnog mišljenja. Jedan od najvažnijih načina za to je upravo uključivanje multiperspektivnosti u nastavu. Cilj nastave koja njeguje kritičko mišljenje jest poticanje učenika na stalno propitivanje onoga što čuju ili doznaju. U pravilu, što učenici više znaju o nekoj temi, to će čvršća biti podloga za razvoj kritičkog mišljenja jer ono najbolje funkcionira kada se primjenjuje na dobro poznatim sadržajima. Ako želimo u učenika poticati kritičko mišljenje, onda se ne smijemo zadovoljiti pukim iznošenjem određenih tvrdnji i osobnih stavova. Umjesto toga, želimo poticati zaključivanje na čvrstim osnovama i znanju,

¹⁹ Stradling, R. *Multiperspektivnost u nastavi povijesti: priručnik za nastavnike*. Zagreb: Srednja Europa, 2006. 11- 21.

²⁰ Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.

²¹ Stradling, *Multiperspektivnost u nastavi povijesti*, 24- 28.

podupiranje prosudbi i zaključaka dokazima i argumentima te razmišljanje o kriterijima na kojima se temelji prosuđivanje.²²

Najvažniji razlog za poučavanje kritičkog mišljenja je u tome što je ono ključno za donošenje brojnih odluka o našim postupcima i vjerovanjima, bilo da se radi o osobnim odlukama, profesionalnim odlukama ili odlukama koje donosimo kao građani (npr. glasanje na izborima). To u konačnici znači da je razvoj kritičkog mišljenja koristan kako za pojedinca, tako i za zajednicu u kojoj pojedinac djeluje. Ljudi koji misle kritički rasuđuju racionalno, vide različite strane nekog pitanja ili problema, izbjegavaju crno-bijele predodžbe o složenim pitanjima te shvaćaju i prihvaćaju mogućnost promjene vlastitih egocentričnih mišljenja.

2.2.2.1. Nastavne strategije za razvoj kritičkog mišljenja

Već sam spomenula da je najbolja metoda za razvoj kritičkog mišljenja upoznavanje učenika s različitim perspektivama nekog događaja, bilo da se to radi u učionici ili u muzeju u kojem je kontekst dodatno približen učenicima. Stradling iznosi svoje prijedloge za razvoj kritičkog mišljenja te navodi da je za poticanje multiperspektivnosti dobro analizirati obljetnicu nekog događaja. Smatra da na taj način učenici mogu uspoređivati kako su povjesničari 50, 100 ili 200 godina kasnije ocjenjivali važnost nekog događaja. Osim analize obljetnica, analizirati se mogu i stari udžbenici kako bi se vidjelo na čemu je bio naglasak u pojedinom razdoblju u prošlosti.²³ Takvim pristupom postiže se dubinsko učenje koje ima naznake istraživačkog rada čime se učenike potiče na razmišljanje o problemu. Naravno, već sam naglasila da je vremena za takva istraživanja u nastavi jako malo, no korištenjem metoda grupnog rada ovakvo nešto moguće je realizirati. Učenike treba navesti da pročitaju materijal, usporede različite stavove povjesničara, koriste znanje koje imaju te dođu do zaključka. Ponekad na neka pitanja nema odgovora kao što se i mnogi povjesničari ne mogu dogovoriti oko raznih pitanja, no cilj je nekada i razumjeti zašto je neko pitanje osporavano ili kontroverzno. Jako dobra metoda suprotstavljanja različitih mišljenja je i međusobna rasprava u učionici oko nekih pitanja gdje svaka strana zauzima svoj stav te ga argumentirano iznosi. Još jedan važan način za poticanje kritičkog mišljenja jest suočavanje učenika s kontroverznim pitanjima, međusobno suprotstavljenim dokazima te tumačenjima i argumentima koji proturječe onim

²² Isto.

²³ Isto, 41.

općeprihvaćenima. Upravo suočavanje s informacijama koje proturječe postojećim obrascima mišljenja smatra se osobito važnim za razvoj učeničkih mentalnih sposobnosti, odnosno za napredovanje prema formalnom načinu mišljenja odraslih.²⁴

Stradling u svom priručniku o multiperspektivnosti daje primjer nastavne jedinice Križarskih ratova u koju je vrlo korisno uključiti više interpretacija. U tom slučaju udžbenici donose samo jednu perspektivu, onu križarsku. No, postoje i druge perspektive s kojima učenike treba suočiti, a to je ponajviše viđenje kršćanskih napada iz muslimanske perspektive. Treba predstaviti i kršćansku stranu, ali i izvore koji govore o njihovoj međusobnoj interakciji i utjecajima. Učenici koriste „strategije aktivnog čitanja“ izvora te uspoređuju različite perspektive.²⁵ Osim same kronologije Križarskih ratova, jako je važno upoznati međusobne odnose jedne i druge strane nakon osvajanja pojedinih gradova. Zato koristimo tekstove koji opisuju međusobne utjecaje koji su prisutni do danas. Na taj način možemo govoriti o pozitivnim i negativnim utjecajima Križarskih ratova tek kada iščitamo izvore koje nam donose i jedna i druga strana.

Ovaj priručnik nam također sugerira rekonstruiranje povijesnih događaja kroz takozvani *role play*, odnosno, igrokaz . To je posebno dobra aktivnost kada je u pitanju razumijevanje mirovnih konferencija u kojoj sudjeluje više strana. Kako bi se to moglo izvesti učenici trebaju biti upoznati s faktografijom i kronologijom. Isto tako, trebaju upoznati kontekst i perspektive svih strana na konferenciji. Pregovori koji su doveli do primirja predstavljaju kontekstualnu pozadinu. Da bi se upoznali s kronologijom dobro je koristiti paralelne kronološke tablice koje ocrtavaju što se u pojedinoj godini događalo u raznim zemljama. Također, učenicima se mogu predstaviti kartice s tekstovima vezanim uz pojedine vladare, poput njihovih zapisa i razmišljanja kao ključnih osoba koje su donosile važne odluke. U tom slučaju imamo pisani povijesni izvor koji nam pomaže rekonstruirati događaj, što može biti dobra aktivnost tijekom posjete muzeju i rada s izvorima.²⁶

²⁴ Isto, 43.

²⁵ Isto, 75.

²⁶ Isto, 58, 59.

3. Suradnja škola i muzeja

Razvoj muzejske pedagogije počeo je 80-ih godina prošlog stoljeća. Antun Bauer jedan je od značajnijih ljudi koji su naglašavali važnost razvoja ove djelatnosti u muzejima. Ponajviše se zalagao za održavanje muzejskih radionica za djecu, korištenje muzejskih predmeta u nastavi, korištenje izložbi u školama (razvoj školskih muzeja), proučavanje školskog plana i programa od strane muzeja te educiranje nastavnika u pogledu važnosti učenja u muzeju.²⁷

Muzejska pedagogija najvažnija je djelatnost koja u cijelosti oblikuje obrazovanje u muzeju. Muzejski pedagog je taj koji organizira učenje u muzeju, no muzejska pedagogija podrazumijeva aktivan odnos muzeja prema posjetiocima te aktivno djelovanje muzeja u suradnji sa školama. Također, autor naglašava važnost odvajanja pojedinih djelatnosti u muzeju te podjelu rada. Muzejski pedagog zadužen je za znanstveno kritičko proučavanje muzejske publike, njihovih potreba i interesa. Upravo on je posrednik između muzeja i muzejske publike te ima za zadatak stvaranje koncepcije poučavanja. Prema riječima Antuna Bauera muzejski pedagog je „onaj kadar u muzeju koji plasira muzej i njegove sadržaje u suvremeno društvo, a organiziranim akcijama inicira interes školskih slojeva.“²⁸ Uključivanjem pedagogije u muzej uvelike je porasla mogućnost suradnje sa školama te je muzej postao vrlo aktivan u kreiranju svijesti učenika o vlastitoj prošlosti, moralnim i političkim vrijednostima. Autor smatra da muzej posjeduje jako pogodna sredstva za nastavu jer se naglašava učenje promatranjem, odnosno vizualno što je dobra didaktička metoda.

Već sam spomenula da muzeji imaju zadatak biti u službi svoje zajednice, a od 50-ih godina sve je veći naglasak na odgojno-obrazovnoj ulozi muzeja. Obrazovanje se kao muzejska zadaća javilo posljednje, no nije manje važno, naprotiv, sve više muzeja pokušava istaknuti svoju obrazovnu ulogu surađujući sa školama te osiguravajući najvažniji preduvjet za takvu ulogu, postojanje muzejskog pedagoga. Ljerka Kanižaj u svom članku iz 1987. godine napominje da nema puno muzeja koji osim kataloga izdaju i edukativni materijal i radne listove.²⁹ No, stanje se danas, nakon 35 godina, značajno promijenilo. Mnogi muzeji svoju budućnost vide u suradnji s obrazovnim institucijama te pronalaze načine kako da školsko gradivo nadopuni muzej u okvirima predmetnih planova i programa. Jedan od boljih primjera

²⁷ Majanović, N. Dr. Bauer i ... muzejska pedagogija. *Muzeologija*. 31 (1994), str. 29-33., 30.

²⁸ Isto, 32.

²⁹ Kanižaj, Lj. Obrazovanje u muzeju: stanje u muzejima Jugoslavije. *Informatica Museologica*. 18, 1-4 (1987), str. 5-8., 6.

za takvo nešto je suradnja Arheološkog muzeja u Splitu i odjela za matematiku Prirodoslovno – matematičkog fakulteta u Splitu. Projekt je nazvan „Matematičari u muzeju“ te je riječ o muzejsko-edukativnim radionicama, osmišljenima u skladu s kurikulumom nastavnog predmeta matematike, namijenjenima učenicima od četvrtog do osmog razreda osnovne škole. Radionica je vezana uz grčku metrologiju te starogrčke matematičare. Kanižaj navodi da je još 1980-ih godina postojala vrlo dobra suradnja između škola te Muzeja narodne revolucije u Zagrebu i Tehničkog muzeja u Zagrebu, u skladu s nastavnim planovima i programima. Prema istraživanjima, najvažnije postignuće učenja u muzeju je rast interesa učenika za predmete koji potječu iz povijesti vlastite okoline te buđenje interesa za očuvanje vlastite tradicije.³⁰

Viša kustosica Etnografskog muzeja u Zagrebu, Željka Jelavić, naglašava da suradnja muzeja i ostalih obrazovnih institucija još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini u Hrvatskoj te spominje da prilikom izrade novog kurikuluma nije bio pozvan nitko od muzejskih pedagoga u Hrvatskoj iako, kako navodi, upravo oni mogu uvelike pridonijeti osnaživanju suradnje između škole i muzeja.³¹

3.1. Izvanučionička nastava povijesti

Željka Miklošević objašnjava kako muzeji imaju najvažniju ulogu u čuvanju kolektivnog sjećanja uz pomoć muzejskih predmeta. Tijekom vremena ljudi zaboravljaju povijesne događaje te sjećanje postaje također dio povijesti. Kako bi se sjećanja sačuvala od zaborava i spremila za budućnost, sprema ih se u muzeje koji ih čuva za buduće naraštaje te se na taj način gradi i održava identitet svoje zajednice.³² Muzeji su kroz povijest mijenjali svoje uloge te su nerijetko, a često su to i danas, bili političko sredstvo manipulacije kulturom i identitetima ovisno o vladajućoj eliti. U njegovim počecima služili su kao instrument za kreiranje identiteta nacije te odašiljali poruku u duhu općeprihvaćene interpretacije. U kasnijim razdobljima muzej se transformira te postaje mjesto na kojem spoznajemo šarolikost kultura te mjesto kompleksnijih interpretacija kojima je cilj objektivno prikazati povijest, održati zajednicu na okupu, ali i prihvaćati i uvažavati različitosti kultura i širiti toleranciju.

³⁰ Isto, 6.

³¹ Jelavić, Ž. Muzeji trebaju poticati kritičko mišljenje i neformalno učenje. *Informatica Museologica*. 50(2019), str. 45-48., 46.

³² Miklošević, Ž. Muzeji i njihov odnos spram prošlosti. *Povijest u nastavi*. 7, 16(2)(2010), str. 203-215., 205.

Muzej se definira kao institucija koja sakuplja, čuva i predstavlja materijalne i nematerijalne vrijednosti čovječanstva. Naime, muzeji su nastali iz potrebe za čuvanjem i interpretiranjem prošlih događaja te je u njihovoj biti da se bave prošlošću i prezentiraju povijesne poruke.³³ Upravo zato vezani su uz povijesnu znanost s kojom usko surađuju, bilo da se radi o istraživanjima, publikacijama ili pak izvanučioničkoj nastavi povijesti.

Ivo Maroević objašnjava da je muzejski predmet nositelj informacije te da je on dokaz nekog vremena. Ima sposobnost da u jednoj realnosti bude dokumentom neke druge realnosti, da u sadašnjosti bude dokumentom prošlosti, da u muzeju bude dokumentom realnog svijeta, da u prostoru bude dokumentom jednog drugog prostornog odnosa.³⁴ Za povijesnu struku muzejski predmet predstavlja izvor koji nam svjedoči što se sve s njim događalo u prošlosti, otkriva nam karakteristike pojedinog povijesnog razdoblja te umjetničkih stilova, ukratko, predmet priča svoju priču koju mi interpretiramo na razne načine. Izložba je temeljni oblik muzejske komunikacije značenja o predmetima. Njome se poruke koje sadrže predmeti prenose posjetiteljima koji na taj način aktivno participiraju u vrijednostima pojedinog predmeta. Peter van Mensch ipak smatra kako izložba može sadržavati elemente manipulacije jer sam muzej je medij koji određuje njeno značenje i stavove koji se kasnije prenosi posjetiteljima. Kao i u svakom komunikacijskom sistemu postoji mogućnost da poruka od pošiljatelja do primatelja ne stigne na način kakav pošiljatelj želi te posjetitelji poruke interpretiraju na vlastite načine u skladu sa svojim stavovima, razmišljanjima i shvaćanjima.³⁵ Osim samog predmeta, muzeju je potreban kustos koji je upravo i zaslužan za realizaciju izložbe u zadanom prostoru uz zadaću određivanja ciljane publike kojoj je izložba namijenjena i tu publiku zainteresirati za sadržaj izložbe.

Muzeji se u zadnjih nekoliko desetljeća u nešto većem opsegu transformiraju od muzejskih hramova u mjesta učenja, mjesta drugačijeg doživljaja i provođenja slobodnog vremena. U skladu s novim trendovima u nastavi povijesti odvija se i izvanučionička nastava povijesti u muzejima. To su mjesta na kojima učenici stječu osobno iskustvo i doživljaje te uče otkrivanjem. Muzeji omogućuju aktivniju ulogu učenika u stjecanju znanja putem samostalnih istraživanja, interpretiranja izvora te donošenja zaključaka na temelju viđenog. Kao što sam već spomenula, jedan od najvažnijih povijesnih koncepata su upravo povijesni izvori koji su pohranjeni u muzejima. Isto tako, navela sam važnost muzeja u razvoju

³³ Isto.

³⁴ Maroević, I. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta, 1993., 123.

³⁵ Isto, 200.

kritičkog mišljenja i multiperspektivnosti. Isto kao što razvijamo kritičko mišljenje uzimajući u obzir razne interpretacije povijesnih događaja, tako uzimamo u obzir i subjektivnost autora izložbe koju također sagledavamo kritički.³⁶

Kada je riječ o nastavi povijesti u muzeju, muzejsku izložbu, predmete i tematiku zadužen je objašnjavati muzejski pedagog, koji posjeduje znanje iz povijesti. Također, on se brine za suradnju muzeja sa što više škola te je upravo pedagog taj koji razrađuje odgojno - obrazovni program i prilagođava oblike rada različitoj dobi učenika. Zadatak muzeja je upoznati učenike s kulturnim znamenitostima koje posjeduje te proširiti nastavno gradivo. Za te potrebe organiziraju se predavanja u muzeju te radionice na kojima učenici aktivno sudjeluju.

Da bi ovakvo nešto bilo realizirano, potrebna je suradnja i razumijevanje između djelatnika muzeja te nastavnika u školi. Nažalost, muzeji se i danas susreću s problemom nedostatka stručnih djelatnika za provođenje ovakve suradnje. Kako naglašava Eilean Hooper-Greenhill, edukacijska uloga muzeja u zadnjih 30 godina rapidno je postala jedna od najvažnijih uloga muzeja.³⁷

Ipak, iako se muzeji sve češće pojavljuju u literaturi kao mjesta za učenje i poučavanje, oni su prije svega kulturne institucije. Da bi se uspostavila ravnoteža između ta dva shvaćanja muzeja te objasnio odnos između obrazovne i kulturološke uloge, javio se pojam kritička pedagogija Henryja Girouxa. Kritička pedagogija bavi se načinom na koji učenici konstruiraju značenja na temelju svojih interesa i uvjerenja. Pojam kritičke pedagogije javio se zbog potrebe da se kritizira školski pristup koji naglašava da svaki učenik ima jednako pravo na obrazovanje iako to u praksi i nije tako zbog različitih kulturnih sredina iz kojih dolaze. Ovaj pojam naglašava važnost prilagodbe znanja i informacija različitim kulturnim i društvenim manjinama kako ne bi bili namijenjeni samo dominantnoj kulturi. Na taj način potakao bi se razvoj tolerancije u društvu te prihvaćanje stranih kultura i stilova života, što je navedeno i u predmetnom kurikulumu povijesti kao jedan od glavnih ciljeva nastave povijesti. Muzeji u ovom slučaju imaju i veći utjecaj nego same škole jer na više načina mogu tematike izložbi približiti subkulturnim grupama koje će se osjećati prihvaćeno i imat će priliku nešto više naučiti o vlastitoj povijesti kao i što će svi ostali imati priliku bolje upoznati drugu kulturu.³⁸ To je iznimno važno za učenike koji se nerijetko susreću s manjinskim skupinama te mogu postupati netolerantno, prije svega jer su takve skupine

³⁶ Stradling, R. *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2003., 46.

³⁷ Hooper - Greenhill, E. *The Educational Role of the Museum*. London: New York: Routledge, 1999., 3.

³⁸ Isto, 4.

marginalizirane. Upoznavanje s njihovim kulturama i načinima života kroz povijest može biti jako korisno u izgradnji tolerantnog i liberalnog društva. Posebno se dobro to može ukomponirati u nastavu povijesti s obzirom da i u Hrvatskoj žive marginalizirane skupine koje se mogu popularizirati ukoliko za to postoji dobra volja. Kao što sam već spomenula, i u udžbenicima iz povijesti najveća je koncentracija povijesti dominantnih skupina, odnosno povijesnih elita. Tako, djeca uče o životima vladara i plemstva više nego o životima običnih ljudi i ostalih skupina. Za to naravno postoji razlog. Većina dostupnih zapisa svjedoči upravo o životima viših slojeva, pa je njih lakše istražiti. Svakako, nastava povijesti u muzeju trebala bi potaknuti učenike na razmišljanje o životima nižih slojeva i običnih ljudi kako bi ta znanja prenijeli na sadašnjost.

3.1.1. Važnost izvanučioničke nastave za nastavu povijesti

Za nastavu povijesti prije svega je važno razumjeti prošlost, a ne samo usvojiti faktografsko znanje. Da bismo je razumjeli potrebno je suočavanje s autentičnim dokazima prošlosti koje zahtjeva izlazak iz učionice. Brojne su prednosti izvanučioničke nastave za nastavu povijesti, a neke od najvažnijih su učenje u izvornoj stvarnosti, razvijanje vještina poput komunikacije i rada u timu. Također, uvijekbavaju se i terenske metode rada karakteristične za nastavu povijesti poput opažanja i otkrivanja. Rad na povijesnim izvorima omogućava nam njihovo analiziranje, uspoređivanje i vrednovanje što je neophodno za cjeloživotno učenje. Na taj način učenik postaje samostalan u procesu učenja. Tako će se lakše snaći u budućem radnom procesu jer “danas poslodavci očekuju stručnjake koji samostalno rade, odlučuju o izboru strategija, metoda i postupaka kojima će postizati ciljeve, kao i da su osposobljeni za rad u različitim socijalnim oblicima“, smatra Slavica Ćosić.³⁹

Rendić - Miočević naglašava da je za upoznavanje tuđe povijesti i kulture jako važno prvo upoznati svoje okruženje. Smatra da je jedan od osnovnih pedagoških ciljeva poticanje na ljubav prema prošlosti svog zavičaja kako bismo gradili sigurniju budućnost. Učenici će kroz proučavanje vlastitog krajolika uočavati sličnosti s onim europskim u sklopu povijesnog konteksta. Na taj način učenici stječu dojam o utjecaju raznih država jednih na druge, kako u domeni ekonomskog, tako i u domeni socijalnog i kulturnog razvoja vlastitog mjesta. Ovakvo

³⁹ Ćosić, S. Projekt u izvannastavnim aktivnostima – Povijest. *Povijest u nastavi*. 6, 11(1)(2008), str. 109-113., 113.

učenje obuhvaća aktivne metode učenja jer učenik samostalno napreduje i rješava probleme, a međusobnom interakcijom učenici nadograđuju svoja znanja te savladavaju gradivo uz interakciju s okolinom, a ne pukim primanjem informacija iz povijesti.⁴⁰

I Stradling također postavlja pitanje kako upoznavanje lokalne ili nacionalne povijesti kroz nacionalne lokalitete i muzeje može pridonijeti učeničkom razumijevanju opće-europskih promjena i međunacionalnih veza. Povijesni lokaliteti su živi dokument prošlosti koji zorno predočavaju prošle događaje. Kroz upoznavanje vlastitog grada ili nacionalne povijesti učenici, osim što uče nacionalnu, shvaćaju i europsku povijest. Odnosno, uz pomoć lokalnih povijesnih znamenitosti učenici mogu shvatiti opseg stranog utjecaja i vlasti nad određenim područjem ukoliko imaju sličnu arhitekturu, nazive ulica ili pak grbove i zastave. Stradling smatra da uključivanje lokalne povijesti u kurikulum stvara dodatnu vrijednost zbog toga što se učenici tada poistovjećuju i identificiraju što potiče njihovo zanimanje.⁴¹

U najvećem dijelu Europe prevladavaju muzeji koji svoj sadržaj organiziraju prema povijesnim razdobljima od najranijeg prema 20. st. No, posljednjih godina dolazi do promjena kako u sadržaju tako i u načinu prezentacije. Muzeji sve više postaju specijalizirani za određeni sadržaj te sve više primjenjuju nove tehnologije pri prezentaciji. U prošlost odlaze suhoparne prezentacije slika, artefakata, dokumenata te se nude multimedijски sadržaji koji uključuju rekonstrukciju ambijenta poput korištenja digitalnih interaktivnih zaslona ili zvučnih zapisa s izvornim zvukovima. Kada je riječ o takvom načinu prezentacije, učenje postaje interaktivno, učenici postaju dio povijesnog vremena u koji se uključuju kao istraživači. U okruženju koje je prikazano kao rekonstrukcija nekog vremena, učenici dobivaju mogućnost uživanja te mogućnost usporedbe s današnjim vremenom. Kako bi muzeji uskladili školski kurikulum i vlastite predmete osnivaju se obrazovni odjeli te se puno radi na edukaciji i zapošljavanju muzejskih pedagoga. Muzej sadrži dodatni izvor povijesnih informacija, daje uvid u načine života ljudi u povijesti, i to životopisnije i realističnije nego što to čini udžbenik, te osigurava mogućnost za uživanje u kontekst vremena.⁴²

Mnoge su prednosti učenja povijesti u muzeju. Kao što sam već navela, muzej je idealno mjesto za usvajanje povijesnih konceptata, no najviše se ističe povijesni koncept rada s povijesnim izvorima. U nastavi povijesti učenicima mnogi događaji mogu biti apstraktni, posebice mlađim generacijama koji se teško poistovjećuju s prošlim vremenima. Upravo zato

⁴⁰ Rendić – Miočević, *Učenik – istražitelj prošlosti*, 178-183.

⁴¹ Stradling, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, 155.

⁴² Isto, 155-170.

učenje vizualnim ili audiovizualnim putem olakšava shvaćanje povijesnih fenomena. Povijesni izvori mogu biti od velike koristi kada je u pitanju vizualizacija povijesnih događaja. Vedran Ristić u svom članku navodi primjere u kojima je izjava nekog državnika u povijesti bolje opisala cijeli politički kontekst tog trenutka nego bilo koji tekst iz udžbenika. Na primjer, izjava Stjepana Radića: „Ne srljajte k`o guske u maglu!“, opisuje nam stanje i poglede dijela hrvatskih političara oko pitanja sjedinjenja Države SHS i Kraljevine Srbije.⁴³ Svaki povijesni izvor svjedok je vremena u kojem je nastao što znači da sa sobom nosi i subjektivnu interpretaciju određenog događaja koja nije nužno utemeljena na znanstveno općeprihvaćenim povijesnim stavovima. Upravo zato nudi nam mogućnost povijesnog istraživanja raznih perspektiva i interpretacija, naravno ako mu pristupimo kritički. Na temelju jednog povijesnog izvora možemo, ako imamo određeno predznanje o tom povijesnom razdoblju, shvatiti zašto je povijest prepuna raznih interpretacija te se oko nekih pitanja i sami povjesničari ne mogu dogovoriti. Na taj način shvaćamo da svako pitanje ne mora nužno imati i odgovor. Uključujući više izvora iz istog vremena dobivamo više interpretacija te se događaj može sagledati objektivnije. Upravo zato je rad s povijesnim izvorima u muzeju idealan za razvijanje multiperspektivnosti u nastavi kao jedne od najvažnijih metoda učenja u suvremenim trendovima nastave povijesti.

3.1.1.1. Ostvarivanje ishoda u muzeju

Nastava povijesti u muzeju može jako dobro upotpuniti Kurikulum za nastavni predmet Povijest za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. Sadržaj i ishodi Kurikuluma su organizirani po domenama društvo, ekonomija, znanost i tehnologija, politika te filozofsko-religijsko-kulturno područje. Domena društva odnosi se na razna društvena uređenja i načine života ljudi kroz povijest čije učenje i shvaćanje učenicima omogućuje razvoj multiperspektivnosti i tolerantnosti u današnjem svijetu. Muzej kroz predmete iz pojedinih razdoblja jako dobro može dopuniti ovu domenu jer se učenici direktno susreću s predmetima koji svjedoče o civilizacijskom napretku i običajima ljudi kroz povijest. Kako u sferi društva, tako i u sferi ekonomije, učenici se upoznaju s glavnim ekonomskim fenomenima i procesima od najranijih vremena, od robne razmjene do pojave novca i širenja trgovine. Povijesni muzeji prepuni su starog novca koje svjedoči o svakom pojedinom razdoblju te materijalima

⁴³ Ristić, V. Nastava u muzeju – primjer suradnje škole s muzejom. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16)(2010), str: 271 – 282., 271

koji su se upotrebljavali za kovanje novca. Upoznavanje sa napretkom znanosti i tehnologije kroz povijest jako je važno zbog shvaćanja civilizacijskih napredaka, prvih revolucija, prvih izuma, poljoprivrednih ili pak industrijskih, o čemu muzejski predmeti zorno svjedoče. Politika je temeljni aspekt povijesti, jer razvoj političkih i državnih uređenja temeljno određuje povijesni tijek. Povijesni muzeji nam donose dokaze i svjedočanstva o raznim državnim uređenjima na temelju simbola, grbova ili zastava. Čuvaju i brojne predmete koji svjedoče o ceremonijama. Također, jako je važno pratiti promjene državne vlasti u svojoj državi kroz povijest na što su često utjecale strane sile te na taj način povezivati hrvatsku, svjetsku i europsku povijest. Na samom kraju nalazi se filozofsko-religijsko-kulturno područje koje je značajno jer učenici uočavaju važnost i utjecaj religije na povijesni tijek, važnost religije za živote ljudi u prošlosti, pogrebne običaje i tradiciju. Muzeji posjeduju neiscrpan izvor predmeta iz religijskog i sakralnog života, bilo da je riječ o predmetima koji su se koristili za religijske obrede u starom vijeku ili pak sakralnim predmetima srednjeg i novog vijeka.⁴⁴

3.1.2. Realizacija nastave u muzeju

Muzej kao ustanova koja skrbi o izvornoj povijesnoj građi i zbog svega navedenog najuže je vezana uz historiografiju te nudi razne mogućnosti za obogaćivanje nastave. Nastavnik može sam osmisлити aktivnosti za učenike ili to može učiniti u suradnji s muzejskim pedagogom. U svakom slučaju, muzej posjeduje goleme resurse u obliku izvorne povijesne građe koji se potencijalno mogu iskoristiti u didaktičke svrhe. Svaki oblik nastave, održavao se on unutar ili izvan škole treba biti određen kao didaktička cjelina. Nastava u muzeju najčešće se održava kao dopuna nastavi u školi, odnosno dopuna školskom gradivu koje ponekad učenicima može biti apstraktno ukoliko ih se zatrpа informacijama. Muzej je mjesto na kojem se učenici susreću s autentičnim dokazima povijesti o kojima možda već nešto i znaju, a možda i ne. No svakako je za nastavu u muzeju nastavnik dužan učenike unaprijed upoznati s onim što ih očekuje. Nastavnik može mnogo učiniti ukoliko poveže školsko gradivo s onim u

⁴⁴ Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta povijest, 2017.

muzeju kako bi učenici dobili cjelovitu sliku o prošlim događajima. Upravo zato, najvažnija je dobra priprema koja se odvija prije samog odlaska u muzej. Nastavnik često učenicima zadaje zadatke prije posjeta kako bi ih samostalno mogli rješavati u muzeju. Prije svega nastavnik treba biti od prije upoznat s muzejskom građom u muzeju u kojem odluči održati nastavu kako bi znao što muzej posjeduje te koje nastavno gradivo je moguće nadopuniti. Zatim nastavnik uključuje odlazak u muzej u svoj godišnji plan i program kako bi održavanje nastave izvan učionice bilo transparentno. Već sam ranije navela da muzejski pedagozi igraju ključnu ulogu u realiziranju odgojno - obrazovnih ciljeva u muzeju. Kako bi se uskladili odgojno - obrazovni ciljevi i ishodi propisani kurikulumom, nastavnik treba biti u kontaktu s muzejskim pedagogom te dogovoriti pojedine aktivnosti kroz koje će se ostvarivati ishodi.⁴⁵

Tijekom samog posjeta nastavu može održati sam nastavnik ili pak stručni vodič u muzeju koji bi trebao objediniti pedagošku i povijesnu struku. Svakako, osoba koja učenicima održava sat povijesti, odnosno proširuje školsko gradivo povijesti treba biti povjesničar koji poznaje školsko gradivo, ali i kurikulum. Kao posljednja stavka posjeta dolazi evaluacija koja se odnosi na učenike, ali i na sam muzej. Učenici u komunikaciji s nastavnikom ocjenjuju posjet te razgovaraju o naučenom gradivu ili pak provjeravaju riješene zadatke. Također, jako je važno muzeju dati povratnu informaciju kako bi mogli unaprijediti sebe i svoje aktivnosti za nove posjete učenika. Krajnja evaluacija utječe na svakog zaposlenika muzeja s obzirom da svi oni zajedno predstavljaju muzej. U svakoj suradnji sa školom, muzej izvlači najbolje od sebe te se sa svakom novom suradnjom razvija i napreduje. Jako je važno evaluirati obrazovanje u muzeju te mnogi od njih, upravo zbog toga, provode ankete uspješnosti učenja i usvajanja gradiva u muzeju u odnosu na školu.⁴⁶

U muzeju postoji pet glavnih čimbenika ocjenjivanja uspješnosti, a to su valjanost, poboljšanje, kontinuiranost, odnosi među zaposlenicima te odnos muzejskog programa i poslanja institucije. Rezultati obrazovnog rada muzeja povezani su i s prihodima i resursima muzeja. Ukoliko muzej ostvari dobre rezultate, resursi će biti veći što znači i jače ulaganje u inovacije. Evaluacija će otkriti slabosti, ali i jake strane odjela za obrazovanje te ukazati na to gdje postoji još mjesta za napredak i poboljšanje. Upravo je zato važno kontinuirano pratiti razvoj i zaključivati treba li se nastaviti s dosadašnjim radom ili pak ne. Na samom kraju, evaluacija može pridonijeti boljim odnosima između zaposlenika što će rezultirati boljim

⁴⁵ Skok, Pavao. Izvanučionička nastava. Zagreb: Pedagoški servis, 2002.

⁴⁶ Detling, D. Izvanučionička nastava povijesti u Muzeju Slavonije. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16) (2010), 259 – 269., 265.

timskim radom. Mjeriti se može puno toga, no autorica iznosi najvažnije stupnjeve mjerenja, a to su zadovoljstvo nakon posjeta izložbi, postignuti rezultati učenja, promjene u ponašanju, shvaćanjima, vjerovanjima te rezultati koji mjere povećanje radog učinka muzeja tijekom provođenja programa.⁴⁷

Muzeji se danas sve češće oslanjaju na povratne informacije koje dolaze od korisnika s obzirom da je njihovo poslanje služiti zajednici i ispunjavati njihove potrebe. Upravo zato muzeji provode evaluaciju prije, za vrijeme te nakon same izložbe, kako bi detaljno analizirali svaki svoj korak te ga uskladili s potrebama publike. Prvo se provodi „front-end“ evaluacija koja utvrđuje postojeće stavove i znanja ljudi o pojedinoj temi prije izrade same izložbe. Nakon toga dolazi formativna evaluacija koja testira sve pojedine komponente izložbe. Sumativna evaluacija koristi različite metode kojima se po završetku izložbe utvrđuje je li poruka uspješno prenesena i jesu li posjetitelji zadovoljni programom.⁴⁸

3.2. Učenje i poučavanje u muzeju

Najbolji način za poticanje učeničke motivacije i uživanja je uključivanje terenske izvanškolske nastave u muzeju. Robert Stradling piše kako se učenicima posebno teško uživjeti u povijesnu ulogu i shvatiti nešto u kontekstu vremena. Tako je, na primjer, teško razumjeti da se nekada nekoga prisiljavalo na brak zbog novca ili ugleda.⁴⁹ S obzirom da nam muzej nudi brojna osjetilna iskustva učenja uz koja se često vežu emocije, moguće je da su to sve tehnike koje pridonose uživanju u povijesni kontekst. Također, učenik u muzeju uči uz pomoć dokaza rekonstruirati događaj. Udžbenik gotovo uvijek daje već gotovu strukturu prikaza i događaja te učenici nemaju veliku samostalnost u tom procesu.

U nastavi u učionici, ali i muzeju međusobno su isprepletena dva pojma i procesa, a to su učenje i poučavanje. Naravno, jedno bez drugoga ne ide, no naglasak ovog rada bit će na procesu poučavanja te metodama koje se koriste u muzeju kao dio suvremenih trendova u poučavanju povijesti. Učenje se, pak, promatra kao proces u kojem svaka osoba konstruira vlastito znanje o svijetu koji nas okružuje. Proces učenja, dakle, nije proces akumulacije znanja već konstruiranja znanja koje treba samostalno obaviti onaj tko uči. U tradicionalnim

⁴⁷ Gorman, A. *From periphery to center*. Va.: National Art Education Association, str. 206 -218.

⁴⁸ Isto, 214.

⁴⁹ Stradling, *Multiperspektivnost u nastavi povijesti*, 31.

pristupima, spomenuli smo, učenik je bio samo pasivan u procesu prikupljanja i usvajanja znanja i informacija, no na učenje se više ne gleda kao na akumulaciju informacija već kao na konstrukciju znanja. Učeničeva uloga je aktivna te on sam izgrađuje svoje znanje o svijetu i svjestan je vlastitog. Nastavnik je partner u procesu učenja, onaj koji kreira situacije u kojima se odvija učenje bilo da se radi o učionici ili pak muzeju.

„Kada govorimo o učenju u muzeju, ne govorimo samo o učenju činjenica. Učenje uključuje činjenice, ali i iskustva i emocije. Odnosi se na individualni trud, ali i na društveno iskustvo na kojem je u muzeju upravo i naglasak.“⁵⁰ Ovakvo bi, citirajući Eilen Hooper-Greenhill mogli sažeto objasniti učenje u muzeju.

Jean Piaget, jedan od ključnih psihologa na polju dječje psihologije, smatrao je da razvoj prethodi učenju. Prema Piagetu, glavni utjecaj na kognitivni razvoj djeteta ima biološko sazrijevanje i spontana dječja aktivnost kojom istražuje pojave u svijetu oko sebe. Nasuprot tomu, Lav Vigotski smatrao je da djeca najbolje uče u socijalnom okruženju, kada mogu učiti od drugih koji su iste zadatke već svladali. Za njega su suradnja i poučavanje temelji učenja.⁵¹ I za jedno i za drugo shvaćanje muzej je idealna institucija za stjecanje znanja. Na primjer, Jean Piaget u svoju teoriju uveo je pojam “sheme”. Vjerovao je da se ljudi neprekidno prilagođavaju okolišu, susreću se s novim informacijama i uče nove stvari. Kako se iskustva događaju i kako stječemo nova znanja, razvijaju se nove sheme ili izmjenjuju stare. To možemo primijeniti na primjeru muzeja gdje ljudi dolaze proširiti svoja stara znanja te povezujući stara i nova, dolaze do zaključaka i konstruiraju značenja. Usprkos razlikama, oba opisana shvaćanja učenja naglašavaju aktivnu ulogu učenika u oblikovanju vlastitog znanja. Takvo poimanje procesa učenja ujedno znači da u nastavi trebamo kreirati situacije u kojima ćemo omogućiti učenicima da stječu znanje kroz vlastite aktivnosti. Hooper-Greenhill smatra da se u muzeju naglasak stavlja upravo na istraživačke aktivnosti onoga tko uči. Kroz interakciju s muzejskim predmetima, posjetitelji stvaraju značenja onako kako oni žele, a ne kroz pasivno prihvaćanje nametnutih činjenica. Smatra da je samostalno stvaranje značenja i stjecanje značenjskog iskustva bit odgojno obrazovnog rada muzeja.⁵²

Učenje se, osim u formalnim okruženjima poput škole, može odvijati i u neformalnim te informalnim uvjetima koji su po nekim istraživanjima i uspješniji od onih formalnih. Same riječi neformalno te informalno nam govore o okolini koja nije posve definirana kao odgojno-

⁵⁰ Hooper – Greenhill, *Educational role of the museum*, 21.

⁵¹ Koren, *Čemu nas uči povijest*, 14-17.

⁵² Hooper- Greenhill, *Educational role of the museum*, 20-21.

obrazovna ustanova već se znanje prenosi na puno interaktivniji i zabavniji način. U okolini gdje se odvija informalno i neformalno učenje definitivno spadaju muzeji koji su po svojoj definiciji ustanova namijenjena obrazovanju, ali i zabavi te provođenju slobodnog vremena. Informalno učenje odvija se u svakodnevnim životnim situacijama, a u današnje vrijeme najčešće putem medija koji su nam neizbježni. Takva vrsta obrazovanja nije strukturirana, te se samostalno odlučujemo hoćemo li sudjelovati u njoj. U ovu vrstu obrazovanja spada i samoinicijativan odlazak u muzej kao dio našeg osobnog afiniteta bez sudjelovanja stručnog vodstva. I EunJung Chang navodi kako muzejsko iskustvo ne ovisi o izložbi i namjerama muzeja, već o samim posjetiteljima koji svaki predmet doživljavaju na vlastiti način. Iskustvo će se stvoriti u interakciji s predmetom s kojim to žele posjetitelji na temelju osobnih interesa što je glavna bit iskustvenog učenja.⁵³

John Falk i Lynn Dierking smatraju da i u školi i u muzeju učenje može biti strukturirano, ali i neformalno. Dakle, ne radi se o mjestu učenja već o različitim oblicima učenja.⁵⁴ Svakako, možemo se složiti da je muzej mjesto prikladnije za neformalan i informalan način učenja s obzirom na to da svaki posjetitelj ima mogućnost odabira tempa kojim će pratiti izložbu, prikupljati informacije i zadovoljiti svoju potrebu za znatiželjom. Ipak, ono što razlikuje informalno od neformalnog su ishodi koji kada je riječ o informalnom posjetu, nisu jasno definirani. Kod neformalnog učenja važna je karakteristika neformalno okruženje u kojem se učenje odvija, no učenje također može biti strukturirano, a ishodi propisani. Ovo se posebno odnosi na muzejske radionice koje se često organiziraju u suradnji sa školama i njihovim planom i programom. Milutinović smatra da neformalno obrazovanje nije alternativa formalnom, već prilika za nadopunu formalnog obrazovanja uz razne aktivnosti koje se nude.⁵⁵

Trendovi su se u posljednje vrijeme promijenili i unutar samog poslanja muzeja. Novi pogledi na poslanje muzeja nazivaju se „Nova muzeologija“ i odnose se na skretanje pažnje s muzejskog predmeta na zajednicu kojoj muzej gravitira te na posjetitelje i njihovo učenje u muzeju. Za razliku od učenja u školi, u muzeju je učenje orijentirano na muzejski predmet. Pri proučavanju predmeta koristimo se svim osjetilima kako bismo interpretirali poruke predmeta te nadopunili gradivo koje nam je već poznato. Kada je riječ o učenju u muzeju najveći naglasak je na iskustvenom učenju koje se teško stječe u formalnim odgojno-

⁵³ Chang, E. *Interactive Experience and Contextual Learning in Museums*. Studies in Art Education. A Journal of Issues and Research, 47,2(2006), str. 170-186., 178.

⁵⁴ Milutinović, J. Učenje u muzeju. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16)(2010), str. 217 – 230., 220.

⁵⁵ Isto, 218.

obrazovnim ustanovama. To se odnosi na iskustvo koje stječemo u susretu s predmetom, na priču koju nam predmet priča, kontekst koji nam donosi te zaključke koje iščitavamo kada povežemo s već poznatim gradivom.⁵⁶ Sve ovo što objašnjavamo odnosi se na aktivno učenje u kojem glavnu ulogu imaju sami učenici, no ono je u muzeju lako ostvarivo zbog mnogih interaktivnih medija koje muzej nudi. Razni načini prezentacije muzejskih predmeta, odabir medija, vrsta pitanja, razne tematske radionice i sve ostalo bez čega obrazovanje u muzeju ne bi bilo moguće, odnose se na strategije poučavanja u muzeju o čemu će više riječi biti u idućem poglavlju. Također, Falk i Dierking smatraju da je učenje u muzeju rezultat interakcije između tri konteksta; personalnog, socijalnog i fizičkog. Personalni se odnosi na samog pojedinca i njegove osobne stavove, vrijednosti i interese. Socijalni podrazumijeva grupni posjet muzeju kao na primjer školske grupe, a fizički kontekst odnosi se na fizički oblik muzeja kao građevine, njen interijer, eksterijer te arhitekturu.⁵⁷ Svi ovi konteksti utječu na to da svaki posjetitelj kreira u muzeju svoje vlastito iskustvo od kojih niti jedno nije isto.

Postoji nekoliko metoda učenja kada je u pitanju izvanučionička nastava koje se može primijeniti i na muzeje. To su prije svega opažanje, postavljanje hipoteza te učenje otkrivanjem. Najuspješnijom metodom smatra se metoda učenja otkrivanjem gdje uz pomoć pitanja učenici samostalno otkrivaju događaje u prošlosti te ih razumijevaju. Pri ovoj metodi učenici se služe predmetima koje imaju ispred sebe da bi ih analizirali te donijeli zaključke o događajima u prošlosti. Učenici prilikom povijesnog istraživanja pokušavaju odgovoriti na pitanja poput novinara. Pitaju se što je taj predmet, čemu je služio, od čega je napravljen, zbog čega i kada je napravljen, tko ga je napravio i gdje. Odgovarajući na ova pitanja, učenici otkrivaju sličnosti i razlike između predmeta, usvajaju povijesne koncepte poput vremena i prostora, kontinuiteta, kronologije te promjena koje su se dogodile.⁵⁸

Već sam navela da je ključni cilj nastave u muzeju poticanje učenika na samostalnu aktivnost pri prikupljanju znanja, samostalno istraživanje te razvoj sposobnosti zaključivanja. Upravo je zato metoda otkrivanja najbolja metoda učenja u muzeju. Ona se udaljava od faktografskog znanja i naglasak stavlja na samostalno otkrivanje prošlosti. Svakako, da bi učenici proveli istraživanje potrebno je imati predznanje o nekoj temi i biti upoznat s tim što ih očekuje u muzeju. Ovu metodu možemo shvatiti i kao metodu poučavanja s obzirom da ju osmišljavaju nastavnici i djelatnici muzeja te su oni koordinatori u cijelom procesu. Oni učenike

⁵⁶ Isto, 224.

⁵⁷ Isto, 225.

⁵⁸ Trškan, D. Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja. *Povijest u nastavi*, 5, 10(2)(2007), str. 207 – 216., 208.

motiviraju, pomažu im i potiču ih na otkrivanje prošlih događaja te donošenje zaključaka, pri čemu se potonje često odvija u suradnji s nastavnicima u učionici nakon posjete muzeju.

U skladu sa suvremenim trendovima u nastavi gdje je naglasak na aktivnoj ulozi učenika u procesu obrazovanja, danas je prihvaćeno da nam je potrebno i poučavanje koje je usmjereno na učenika i njegovo učenje. Umijeće poučavanja objašnjava se kao oblikovanje i upravljanje obrazovnim okruženjem i iskustvom osobe koja uči sa svrhom poticanja i ostvarenja željenih ishoda učenja.⁵⁹

Kao što se promijenila uloga nastavnika u školi, koji sada ima zadatak organizirati i pratiti proces učenja, takav zadatak imaju i muzejski pedagozi kada je riječ o muzeju. Prema Milutinović, muzejski su pedagozi zaduženi za organiziranje znanja koje već postoji te ga se u muzeju nadograđuje. Shodno tome, smatra da su kognitivne teorije najvažnije kada je u pitanju poučavanje u muzeju.⁶⁰ Najvažnije od njih su Deweyeva teorija iskustva, Piagetova razvojna teorija, sociokulturna teorija Vigotskog te Brunerova koncepcija učenja. Prema ovim teorijama čovjek nije pasivan sakupljač informacija, već aktivno sudjeluje u procesu selektiranja i organiziranja informacija koje dobije. Kognitivni pristupi ključni su u muzejima jer omogućavaju učenicima slobodu da prime ona znanja koja su u skladu s njihovim interesima. Prema takvoj teoriji nastavnik je tu da otkrije učenikove interese i motivaciju te u skladu s njima organizira nastavu i sadržaj. Upravo je Dewey konstruirao pojam „learning by doing“, odnosno frazu učiti putem djelovanja koja je postala temeljem razvoja dječjih muzeja. Pojednostavljeno, postupak se odnosi na istraživanje predmeta i objekata te rada s predmetima pomoću čega učenici stječu konkretna iskustva u doticaju s muzejskim predmetima.

Sličnu teoriju nudi nam i Piaget koji smatra da je ljudsko saznanje usko vezano uz ljudsko djelovanje na neki objekt. Ukoliko nema interakcije nema ni saznavanja. On polazi od pretpostavke mentalnih struktura koje dijete stvara kako bi razumjelo svijet oko sebe. Pri učenju, dijete se oslanja na već postojeće sheme koje posjeduje, no ukoliko se javi novo znanje, sheme se transformiraju i prilagođavaju. Nastavnik i prema ovoj teoriji treba osigurati prostor, vrijeme i materijale za učenje dok je na djeci da sama rukuju predmetima. Kao i prošla teorija, i ova naglašava važnost da muzej kao institucija koje posjeduje brojne

⁵⁹ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 18.

⁶⁰ Milutinović, J. *Humanistički pristup vaspitno obrazovnoj ulozi muzeja*, Novi Sad: Vršac: Savez pedagoških društava Vojvodine, 2003., str. 111 – 133., 113.

predmete, organizira mogućnost učenicima da samostalno istražuju i dolaze do zaključaka. Jako je važno djecu prije upoznati s onim što će sresti u muzeju kako bi već prije kreirali svoje misaone sheme te u muzejima nadogradili svoja znanja. Naravno, sve to trebaju koordinirati nastavnici u suradnji s muzejskim pedagozima.

S druge strane Lav Vigotski smatrao je da je društvena interakcija ključna i za razvoj i za stvaranje novih koncepata te da znanje dolazi od socijalnog okruženja i tek kasnije postaje individualno. Prema Vigotskom, u razvoju djece sudjeluje cijela socijalna sredina, a ne samo dijete, koja ima zadatak stvarati problemske zadatke i pružiti pomoć kako bi ih dijete rješavalo te sazrijevalo. Prema njemu, obrazovne institucije trebaju učenicima predstavljati probleme s kojima se još nisu susreli te im pomoći da zajednički savladaju novitete. Isto tako, naglašava važnost timskog rada kao metodu poučavanja u kojoj dijete može više naučiti od onih koji su stariji i iskusniji nego što bi moglo samo. Također, naglašava važnost susretanja sa različitim mišljenjima koje zatim uzima u obzir te donosi svoj zaključak. To se vrlo lako može primijeniti na muzeje koji često organiziraju debate, radionice, interaktivne skupove na određenu temu u kojoj se iznose razna mišljenja. Upravo je nastava povijesti pogodno tlo za primjenu ove teoriju jer, kao što smo već napomenuli, ima uvjete za stvaranje multiperpektivnosti i razvoja kritičkog mišljenja.

Kao posljednja teorija ističe se Brunerova koja naglašava važnost strukturiranog gradiva te unutarnje motivacije učenika. Bruner smatra da je vrlo važno od mnogih informacija koje nas okružuju izabrati one najvažnije. Kao i ostali teoretičari, Bruner ističe važnost nastavnika u usmjeravanju učenikovog istraživanja i organiziranje strukture učenja. U ovom kontekstu muzeji bi trebali omogućiti povoljnu sredinu za učenje, sredinu u kojoj će učenici iskoristiti sva svoja osjetila. Važno je uzeti u obzir da dijete stvara značenja na četiri različita načina; kroz odgovornost za učenje, rekonstruiranje događaja, socijalno okruženje i interakciju te kulturu koja ga okružuje, ističe Bruner te naglašava važnost ovih čimbenika pri formiranju obrazovnog okruženja.⁶¹

Sve konstruktivističke teorije mogle bi se primijeniti na muzej i poučavanje u muzeju s obzirom da su one u skladu s novim trendovima u kojima nastavnik više nije glavni sudionik procesa već samo organizira i prati učenje te postupno pomaže učenicima doći do rješenja. Na taj način učenici razvijaju sposobnost kritičkog mišljenja te vježbaju samostalno

⁶¹ Isto, 113-133.

donošenje objektivnih zaključaka. Muzej je idealno mjesto za organizaciju učenja jer nudi brojne povijesne izvore koji zahtijevaju obradu i istraživanje.

Hooper-Greenhill provela je istraživanje o interesima i potrebama obitelji i djece u muzeju. Kao najvažniju karakteristiku informalnog odlaska u muzej navela je interaktivnost i zabavu. Kao ostale važne komponente koje će utjecati na zadovoljstvo ovakvog posjeta istaknula je sposobnost muzeja da djeci i roditeljima prenese povijesno iskustvo koristeći interaktivne monitore, eksperimente, dodire, zadatke izrade predmeta, crtanje te predmete koji „oduzimaju dah“. Djeci je posebno zanimljivo ponesu li iz muzeja i nekakav predmet poput suvenira koji će duže zadržati njihovo pamćenje.⁶² Kada govorimo o poučavanju u informalnim uvjetima, ono se razlikuje od školskog po tome što ne postoji nastavnik koji strukturira gradivo već su posjetitelji slobodni informirati se o onome što odgovara njihovim interesima i potrebama. Predmeti u muzeju imaju zadatak očarati posjetitelja tako da se posjetitelj s njima poistovjeti i identificira te zainteresira za problematiku, što će nužno duže zadržati njegovu pažnju. Roditelji često djecu vode u muzeje kako bi im omogućili manje ograničeno učenje te prepustili djeci da odluče o tome što ih zanima. Upravo se na tome temelji konstruktivistička teorija prema kojoj dijete samo stvara značenja te selektira sadržaje prema svojim motivacijama i interesima.

Za razliku od informalnog poučavanja, poučavanje u neformalnim uvjetima odvija se u organizaciji muzejskog pedagoga koji je zadužen za usmjeravanje učenja u muzeju, posebice kada je riječ o muzejskim radionicama. Naravno, svaka izložba ima obrazovni potencijal iako joj to ne mora biti jedina zadaća. Također, nije uvijek jednostavno osmisliti izložbu i prilagoditi je svakome kome će biti namijenjena. Obrazovne materijale također nije lako svakome prilagoditi s obzirom da izložbu posjećuju ljudi različitih stupnjeva obrazovanja, životnih dobi, potreba i interesa. Upravo zato svi djelatnici trude se učiniti izložbu prilagodljivom što većem broju ljudi kako bi svatko pronašao ponešto za sebe. Jako je važno slušati povratne informacije od svojih korisnika i publike te oslušivati njihove potrebe i želje kako bi znali na njih odgovoriti.⁶³ Shodno tomu, vrlo je složen proces prilagođavanja izložbe i izložbenih tekstova baš svim uzrastima, a posebno djeci koja ne posjeduju toliko znanje. Upravo zato je prilikom školskih posjeta nužna prisutnost muzejskog pedagoga koji svojim vodstvom učenicima prilagođava izložbu. Kako bi učenicima bolje približio izložbu, ali i tematiku, muzejski pedagog organizira muzejske radionice kao poseban oblik učenja u

⁶² Hooper-Greenhill, Educational role of the museum, 9.

⁶³ Isto, 19.

muzeju. Pedagog treba poticati i interakciju između učenika međusobno, između učenika i nastavnika te omogućiti interakciju pomoću raznih aktivnosti koje se najčešće realiziraju na muzejskim radionicama. Muzejski pedagozi, kako autor naglašava, trebaju biti pažljivi kada je u pitanju multikulturalnost. Točnije, trebaju uzet u obzir sve kulture, vjere i narodnosti, poštivati njihova pravila te koristiti kulturno prikladan jezik. Jako je dobar način i razvijanja multikulturalnosti među učenicima uključivanje primjera iz raznih kultura i vjera prilikom učenja.⁶⁴

3.2.1. Poučavanje povijesnih tema u muzeju

U nastavi usmjerenoj na učenika i njegovo učenje, nastavnik je ponajprije organizator, poticatelj i sudionik procesa učenja, onaj tko daje podršku učenicima u istraživanju svijeta i otkrivanju znanja. Također, valja osmisliti odgovarajuće i relevantne aktivnosti koje će potaknuti učenike da aktivno sudjeluju u procesu učenja, da istražuju materiju koju uče te da na taj način stječu i izgrađuju svoje spoznaje. Te aktivnosti trebaju biti prilagođene dobi i stupnju razvoja učenika te povezane s ciljevima i ishodima nastave, kao i vrednovanjem učeničkog znanja. Da bismo pokrenuli dubinsku obradu informacija, važno je doseći i razine primjene, analize i evaluacije, a ne samo upamćivanja, smatra Snježana Koren.⁶⁵

Nastavnik ima zadatak učenike staviti u aktivan odnos prema materiji koja se proučava te im omogućiti da postavljaju pitanja, povezuju nove informacije s onim što već znaju te primjenjuju naučeno u novim situacijama. Također, da bi se znanje organiziralo te učenici lakše pamtili, potrebno je koristiti tablice, konceptualne mape, lente vremena i druge grafičke prikaze. Učenike također treba uputiti da prave kratke sažetke ili zabilješke s najvažnijim informacijama te argumentiraju određene hipoteze.⁶⁶ S tim se slaže i Marzano u jednoj od svojih nastavnih strategija te ističe važnost zadataka u kojima učenici samostalno pronalaze razlike i sličnosti jer se na taj način potiče raznolikost mišljenja i korištenja znanja. Svakako

⁶⁴ Chang, *Interactive Experience and Contextual Learning in Museums*, 184.

⁶⁵ Koren, *Čemu nas uči povijest?*, 21.

⁶⁶ Isto.

je dobra metoda korištenja grafova i tablica sličnosti i razlika. Najpoznatiji grafički organizator je Vennov dijagram koji vizualizira sličnosti i razlike između dva elementa.⁶⁷

Sve se ovo može primijeniti i na muzej koji također posjeduje sve mogućnosti upotrebe raznih metoda prezentacije gradiva. Za povijesno gradivo dobra je strategija i primjena nelingvističkih prikaza koji se stvaraju uz pomoć grafičkih organizatora znanja. U to spadaju sheme vremenskog slijeda, sheme uzrok - posljedica, sheme generalizacija i konceptijske sheme. Sheme vremenskog slijeda služe za organiziranje događaja po kronološkom slijedu što je jedan od najboljih sustava organizacije znanja iz povijesti. Na taj način učenici svrstavaju određene događaje u vrijeme i pamte. U tome nam pomažu i lente vremena koje nerijetko susrećemo u muzejima kao vodič kroz vrijeme. Kooperativno učenje također se pokazalo kao dobra strategija jer učenici osjećaju pozitivnu međuovisnost, poticajnu interakciju, grupnu, ali i individualnu odgovornost te razvijaju međuljudske odnose.⁶⁸

Uz razne vrste dijagrama te tablica koje se koriste kako bi se organiziralo gradivo, u muzeju je jedna od najvažnijih metoda poučavanja ipak verbalna metoda kojom muzejski pedagog sadržaj približava učenicima. Na verbalan se način gradivo poučava, ali i međusobno razmjenjuju informacije između učenika i pedagoga. Kroz međusobnu interakciju i dijalog, ali i raspravu, određena tema lakše se usvaja. Naravno, sastavni dio poučavanja u muzeju je i metoda rada s muzejskim predmetima. Muzejski pedagog odabire predmete koje će učenici analizirati, organizira uvjete učenja te odabire pitanja. Kada je u pitanju muzejski predmet, pedagog je taj koji upućuje učenike na njegovu obradu. Prije svega tu je vizualna percepcija koja učenicima daje informacije o izgledu predmeta. Na taj način razvijaju se vještine promatranja i zapažanja. Kako bi analizirali predmet treba odgovoriti na pitanja čemu služi, koja mu je funkcija, kakvog je oblika, materijala, na što nas podsjeća. Sve informacije trebaju se staviti u povijesni kontekst koji nam zatim daje odgovore o predmetu u tom vremenu. Kroz obradu jednog predmeta učenici savladavaju mnogo vještina te dolaze do mnogovrsnih spoznaja. Prije svega proširuju svijest o postojanju drugih izvora, aktivno komuniciraju i participiraju u procesu učenja, shvaćaju važnost određenih događaja za određeno povijesno razdoblje. Kao što sam već spomenula, na ovakav način poučava se i multiperspektivnost jer učenici odlučuju o tome je li izvor objektivan ili je pristran. Temeljna metoda analize izvora može se razlomiti na 5 analitičkih procesa; opis izvora (koja je vrsta izvora, tko je autor, u

⁶⁷ Marzano, R., Pickering J., D., Pollock E, J. *Nastavne strategije : kako primijeniti devet najuspješnijih nastavnih strategija*. Zagreb: Educa, 2006., 22-27.

⁶⁸ Isto, 92-110.

kakvom je odnosu autor i događaj, kada je nastao, koja mu je namjena); možemo li razlučiti jesu li činjenice stručne ili osobne; kakve su veze s prethodnim znanjem; nedostaju li neke relevantne informacije za rekonstrukciju prikaza te gdje bi se sve te informacije mogle provjeriti.⁶⁹

Da bi muzejski pedagozi pripremili ovakav edukativni program poučavanja u muzeju trebaju odrediti cilj poučavanja određene teme, biti svjesni uzrasta svoje publike, podijeliti gradivo na manje cjeline, odnosno uskladiti ga s nastavnim planom i program kako ne bi učenike zatrpali nepotrebnim informacijama. Nadalje, jako je važno surađivati s kustosima te pomno odabrati predmete za analizu. Predmet je u muzeju primarno sredstvo edukativnog poučavanja te je vrlo važno odabrati predmete koji odgovaraju temi. Odabir metoda, zadataka, sredstava i aktivnosti također je posao muzejskog pedagoga koji, u suradnji s nastavnikom, ili samostalno, može izraditi radne listiće prilagođene učenicima. Andreja Belušić navodi kako je vrlo važno maksimalno iskoristiti edukacijski potencijal kroz omogućavanje rukovanja s muzejskim predmetom. Metode poučavanja o predmetu mogu biti neposredne (vizualne i taktilne) ili posredne (predavanje). Ukoliko neke predmete nije moguće predstaviti uživo, mogu se prezentirati putem fotografija. Ako poučavanje organiziramo tako da učenici imaju priliku dodirivati predmet, učenje postaje neformalno i aktivno. Potiče se samostalno otkrivanje, zaključivanje i interpretiranje baštinskih poruka. Na taj način učenici su bliži povijesnom događaju jer ga mogu vizualizirati, ali osim povijesnog znanja koje usvajaju, bolje razumiju i muzejsku struku. To je jako važno kako bi u budućnosti cijenili baštinu i radili na njenom očuvanju.⁷⁰

Većina metoda koje se koriste u učionici mogu se primijeniti i u muzeju. To su svakako verbalne metode, metode rada s tekstem ili fotografijama. Najveća je razlika upravo muzejski predmet kojeg učenici imaju prilike vidjeti iz prve ruke te iščitati njegovo povijesno svjedočanstvo. Zbog toga možemo reći da je muzejski predmet i metoda poučavanja povijesnih tema i sredstvo koje učenici samostalno analiziraju kako bi došli do vlastitih zaključaka. Nakon analize predmeta, koriste se ostale metode rada, a ponajviše dijalog.

⁶⁹ Stradling, *Multiperspektivnost u nastavi povijesti*, 33.

⁷⁰ Belušić, A. Komunikacijska i edukativna uloga Hrvatskog povijesnog muzeja. *Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo: Sekcija za muzejsku pedagogiju, 2002., str. 130-139., 135.

3.2.2. Muzejske radionice

Najznačajniji oblik poučavanja povijesti u muzeju jesu muzejske radionice u sklopu određene izložbe ili samo dijela postava. Muzejske radionice najčešće se organiziraju u suradnji sa školama za određeni razred. Naravno, glavnu ulogu ima muzejski pedagog koji prilagođava radionicu pojedinom uzrastu, no najkvalitetnije rezultate ostvaruju one radionice koje su rađene u suradnji s nastavnikom. Na taj način radionica se priprema u okviru plana i programa te ima za cilj dopuniti školsku nastavu. Učenici na takvim radionicama često provode povijesna istraživanja ili pak rješavaju zadatke, ovisno o uzrastu. Jako je važno da muzejski pedagog posjeduje znanje iz povijesti prilikom izrade ovakve radionice. Glavni cilj ovakve radionice je aktivirati učenike u procesu učenja, upoznati ih s istraživačkim radom na terenu te konkretnim i realnim povijesnim izvorima što u učionici nemaju priliku vidjeti. Kao što sam već navela, radionice su najčešće sadržajno vezane s aktualnom izložbom te se organiziraju u sklopu nje. Radionice mogu služiti kao rezime na kojima se raspravlja o izložbi ili zadacima koje su učenici rješavali tijekom izložbe. Muzej novije povijesti u Celju iznio je nekoliko ciljeva muzejskih radionica među kojima je svakako stjecanje novih znanja i iskustava kroz aktivnosti, razvijanje sposobnosti opažanja, praćenje i povezivanje predmeta na izložbi te rješavanje zadataka i dolaženje do zaključaka, poticanje kreativnosti, upoznavanje s muzejom i njegovim radom itd.⁷¹

Muzej kao odgojno-obrazovna institucija posjeduje mogućnost prenošenja informacija na zabavan i interaktivan način. To omogućuje korištenje audiovizualnih sredstava koji zadržavaju pažnju posjetitelja. Upravo zato muzej ima potencijal da nadogradi znanja koja učenici stječu u školi te da im skrenu pažnju na priče koji su u školskoj nastavi često zapostavljene. To su priče koje se odnose na načine života ljudi i kulturu, o kojima izvorno svjedoče brojni muzejski predmeti. Muzej također ima potencijal da razvija sve vrste inteligencije zbog okruženja kakvo učenicima nudi te takvo nešto nije moguće postići u učionici. Howard Gardner navodi osam vrsta inteligencije: lingvistička, glazbena, logičko – matematička, prostorna, tjelesno – kinestetička, interpersonalna, intrapersonalna inteligencija i prirodna inteligencija.⁷² Upravo se ovakve inteligencije prepoznaju, ali i razvijaju prilikom muzejskih radionica, navodi Vedrana Kristić. Lingvistička inteligencija znak je dobrog korištenja riječi u govoru i pismu. Puno je primjera na kojima se razvija ova inteligencija u

⁷¹ Goligranc Zakonjšek, B. Muzejske radionice: Obrazovanje i za muzejske djelatnike? *Informatica museologica*, 28, 1-4(1997), str. 49-51., 50.

⁷² Posavec, M. Višestruke inteligencije u nastavi. *Život i škola*, 56 (24)(2010), str. 55-64., 56.

muzeju, no na muzejskim radionicama uočava se koji učenici imaju takve sposobnosti ukoliko jasno i izražajno iznose svoje stavove o nekom pitanju. Kada se organizira debata o određenim pitanjima, djeca uče ne upadati u riječ te čekati svoj red. Učenici mogu dobiti zadatak esejskog tipa kada pišu o određenoj temi te se na taj način također dobiva uvid u njihove lingvističke sposobnosti. Osim lingvističke, za muzej je jako važna i prostorna inteligencija koja označava sposobnost vizualizacije prostora oko sebe te odnosa među predmetima u njemu. Manje važne nisu ni tjelesno – kinestetička inteligencija koja se razvija prilikom izrade predmeta ili pak crtanja. U muzeju se posebno razvija interpersonalna inteligencija koja je usko vezana uz socijalnu interakciju te međuljudske odnose za čiji je razvoj muzej idealno mjesto.⁷³

Na muzejskom pedagogu je odgovornost da u suradnji s predmetnim nastavnikom poučavanje napravi zabavnim, ali i korisnim. Njihov je zadatak zaintrigirati učenike tako da sami pokažu želju za istraživanjem kako bi na kraju zajednički došli do zaključaka.⁷⁴ Oni su ti koji osmišljavaju radne listiće, redoslijed radionice, sadržaj, predmete na koje će učenicima skrenuti pažnju te prate tijek rješavanja zadataka. Poželjna je uska suradnja s nastavnikom kako bi se lakše uskladilo školsko gradivo iz udžbenika koje su učenici savladali te gradivo i priče koje nudi muzej. Uloga muzejskog pedagoga je i u tome da popularizira povijesnu znanost među učenicima kao nešto što mogu primijeniti na sadašnjost te nešto što će im trebati u budućnosti.

Vedrana Kristić iznijela je neke od boljih primjera muzejskih radionica kojima je cilj bio nadopuniti nastavu povijesti. Te radionice održale su se u Arheološkom muzeju u Zagrebu, a ja ću ih ukratko predstaviti. Tako se, na primjer, održala radionica na temu Neispričane priče o Prvom svjetskom ratu na koju su učenici vodili djedove i bake koji su svjedočili takvim događajima što je radionici i samoj izložbi dalo autentičnost. Nadalje, održana je radionica pod nazivom Egipatske maske na kojoj su djeca izrađivala maske po uzoru na ono što su vidjeli na izložbi. Isto tako, uz izložbu o Egiptu, učenici su od plastike izrađivali vaze kakve su koristili stari Egipćani, a koje su također mogli vidjeti na izložbi. Uz to je bila povezana i radionica na kojoj su djeca ispisivala svoja imena hijeroglifima.⁷⁵ Zaključujemo da se uz interaktivnost i zanimanje za izložbu, tim radionicama poticala i kreativnost i manualni rad koji je karakterističan za radionice na kojima sudjeluju niži uzrasti. Naravno, ovakvim

⁷³ Kristić, V. Muzejske radionice i razvoj višestrukih inteligencija. *Muzeologija*, 54(2017), str. 28-52., 30-33.

⁷⁴ Isto, 36.

⁷⁵ Isto, 37.

radionicama prethodi upoznavanje sa temom, odnosno šetnja po izložbi tijekom koje djeca opažaju ono na što ih usmjere zadaci koji se zajednički rješavaju na radionici. Vedrana Kristić je nakon provedene analize radionica došla do zaključka da muzejske radionice imaju veliki potencijal za razvoj različitih vrsta inteligencije, iako je zaključila da je glazbena inteligencija u ovim radionicama zapostavljena. Upravo zato naglasila je važnost kreativnosti pri izradi i planiranju radionica kako bi one bile što raznovrsnije te utjecale na razvoj svih osam vrsta Gardnerovih inteligencija.

Nerijetko se prije svake radionice učenike upozna s izložbom, odnosno uvodi ih se u temu. Jako je važno znati organizirati posjet muzejskoj izložbi kako učenici ne bi bili zatrpani informacijama te kako im ne bi pala koncentracija. Tekstovi koji se nalaze pored eksponata jedan su od najvažnijih metoda prezentacije teme, no ne možemo očekivati da će svi učenici čitati sve tekstove na izložbi. Prema Changu, McManus je promatrao ponašanje čitanja 150 pojedinaca na pet muzejskih eksponata. Pokazalo se da je pažnja i koncentracija na izložbi ovisila o vrsti posjetitelja, trajanju posjeta te načinu čitanja teksta.⁷⁶ S obzirom da je ovdje riječ o učeničkoj dobi u kojoj je koncentraciju jako teško zadržati na duže vrijeme, iznimno je važno da muzejski pedagog organizira i vodi posjet izložbi tijekom koje je on taj koji ukratko objašnjava temu i predmete. Isto tako istraživanja pokazuju da će više učenika čitati tekst ukoliko je on kratak i čitko napisan.

Muzejski pedagog također je zadužen za osmišljavanje muzejskih publikacija namijenjenih djeci. Mila Škarić u svom članku kritizira nedostatak takovih publikacija smatrajući da bi one uvelike pomogle dječjem razumijevanju muzeja i njegovog poslanja. Ona napominje da je glavni uzrok nedostatak stručnih osoba za pisanje dječjih publikacija, prevelika stručnost koja je djeci zahtjevna te nedostatak financijskih sredstava za tiskanje takvih sadržaja. Muzeji danas sve češće tiskaju takve publikacije u obliku kvizova koje djeca rješavaju nakon što posjete izložbu te je to dobar primjer razvoja muzejske pedagogije. Često se takve publikacije odnose na radne listiće u kojima se nalaze fotografije izložbenih promjera koje djeca tada u prostoru traže kako bi odgovorila na pitanje. Na taj način postiže se aktivna participacije djece na izložbi te interaktivnost koju je svakako cilj postići.

⁷⁶ Chang, *Interactive Experience and Contextual Learning in Museums*, 176.

3.2.3. Primjeri za razvoj kritičkog mišljenja u muzeju

Razvoj kritičkog mišljenja danas se sve češće spominje kao pojam koji bi trebao označiti razvoj sposobnosti učenika da kritički gledaju na svijet oko sebe te u skladu s tim donose odluke. Isto tako, ovaj pojam nerijetko susrećemo u znanstvenim člancima te nastavnim planovima i programima gdje svi apeliraju na razvijanje takvih sposobnosti kako bi učenici jednog dana bili društveno odgovorni građani i objektivno sagledavali svijet oko sebe. Nažalost, često takva strategija ostaje samo floskula te mrtvo slovo na papiru za nastavnike, a za učenike apstraktan pojam kojeg je teško definirati. Vrlo je malo znanstvenih članaka posvećeno konkretnim strategijama za razvoj kritičkog mišljenja. Kao što sam već spomenula u prvim poglavljima, Stradling se pozabavio tim pitanjem stavljajući kritičko mišljenje u korelaciju s multiperspektivnošću te različitim interpretacijama i tumačenjima događaja. Upravo su to značajni povijesni koncepti koje ne možemo usvojiti ako nemamo dovoljno faktografskog znanja. Povijest je idealan predmet za razvoj kritičkog mišljenja upravo zbog mogućnosti otkrivanja različitih pogleda na ljudsku prošlost. Sama po sebi, povijest je prepuna drugačijih tumačenja i interpretacija događaja, ali i biografija važnih povijesnih aktera te u nekim slučajevima prave i jedine istine zapravo nema. Povijest je teško sagledavati kroz dihotomiju crno-bijelo. Ipak, postoje neke općeprihvaćene povijesne istine, kao i činjenice, koje treba ispravno prenositi.

Da bi se učenici uopće susreli s raznim interpretacijama, trebaju se susresti s činjenicama i povijesnim znanjem koje im pruža udžbenik, istina, ponekad previše opširno uz nepotrebno gomilanje informacija. Muzej kao institucija pruža učenicima uvid u dokaze prošlosti koji sa sobom također nose brojne interpretacije. Upravo iz tog razloga muzej nudi mogućnost razvoja kritičkog mišljenja onima koji prethodno posjeduju određeno znanje. Kao što se od učenika traži da ne budu pasivni promatrači i sakupljači informacija, tako se i od posjetitelja muzeja očekuje doza aktivacije. I sami muzeji su poduzeli određene mjere po tom pitanju kako bi svoje predmete predstavili na interaktivan i zabavan način.

Povijest kao predmet koji obuhvaća nekoliko domena, prije svega kulturu, religiju, ekonomiju, gospodarstvo, politiku, svoju nastavu može nadopunjavati u više specijaliziranih muzeja. To ne moraju nužno biti povijesni muzeji već arheološki, etnografski, gradski itd. Viša kustosica Etnografskog muzeja u Zagrebu, Željka Jelavić, naglašava da Etnografski muzej svakako radi na razvijanju kritičkog mišljenja. Napominje da često imaju gostujuća predavanja ljudi koji su bili svjedocima nekih događaja, a predavanja su, naravno, vezana uz

pojedine izložbe.⁷⁷ Na taj način učenicima se nudi prilika da dobiju izvornu informaciju o događajima onako kako to vide njihovi svjedoci. Također, učenici se susreću i s pogledima povjesničara iz tog vremena kako bi dobili sliku o tome kako se razvijala historiografija, je li služila režimu, koliko je bila utjecajna i slično. Uspoređujući službenu historiografiju nekog vremena, novinske članke, propagandne članke i plakate te svjedočanstvo ljudi tog vremena učenici zaključuju da ne mora sve biti onako kako je prvotno predstavljeno javnosti.

Kroz obrazovni proces u muzejskim institucijama također je moguće razvijati multiperspektivnost, no tada je naglasak na analizi povijesnih izvora koji, kao svjedočanstva povijesti, često prikazuju samo jednu stranu povijesti. Upravo zbog toga u istraživanju prošlih događaja pomoću povijesnih izvora trebaju se postavljati razna pitanja: „Jesu li izvori adekvatni za odgovor na moje istraživačko pitanje?“, „Kako znam da su moji izvori informacija pouzdani i vjerodostojni?“, „Što znam o njihovim autorima i okolnostima u kojima su nastali?“, „Zašto se interpretacije nekog događaja razlikuju od povjesničara do povjesničara?“, „Može li se nekim interpretacijama vjerovati više nego drugima?“. Upravo ova pitanja i odgovori na njih pružaju mogućnosti za razvoj kritičkog mišljenja. Dakle, umjesto da učenici samo pasivno memoriraju i reproduciraju podatke, važno ih je usmjeriti na konstruiranje vlastitog mišljenja te uključivanje više kognitivne razine znanja poput uspoređivanja, vrednovanja, analiziranja te povezivanja. Nastavno na to, važno je učenike upozoriti da sve informacije koje dobivaju iz raznih izvora uzimaju s rezervom. To se odnosi na povijesne izvore, udžbenike, ali i medije kojima su učenici stalno izloženi. Isto tako, učenike treba naučiti sagledavati događaje u kontekstu vremena. Kako događaje, tako i načine na koje se o događajima piše. Razdoblje u kojem određeni povjesničar piše uvelike može utjecati na njegovu interpretaciju te ne znači da će se o istom događaju pisati na isti način u kasnijim razdobljima. Kao što smo već na samom početku spomenuli, svako povijesno razdoblje sa sobom je nosilo vlastite ideološke interpretacije koje danas treba sagledavati objektivno.⁷⁸

⁷⁷Jelavić, Ž. Muzeji trebaju poticati kritičko mišljenje i neformalno učenje. *Informatica museologica*, 50(2019), str. 45-48., 46.

⁷⁸Stradling, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, 71.

3.2.4. Muzejsko vodstvo u povijesnim muzejima

Pored muzejskog predmeta, dostupni izvori znanja u muzeju su muzejski stručnjaci, kustosi, pedagozi, knjižničari. Muzejski stručnjaci, prije svega kustosi, uz pomoć temeljnih znanstvenih disciplina otkrivaju informacije pohranjene u muzejskim predmetima te ih interpretiraju u obliku izložbe kao glavnog načina komunikacije u muzeju. Naravno, osim izložbe, informacije o predmetima su dostupne i u katalozima, publikacijama ili nekoj drugoj vrsti izdavačke djelatnosti muzeja. Takve vrste izvora informacija koriste se i prilikom školskih posjeta muzeju, no na način na koji to odabere muzejski pedagog. Muzejski pedagog, osim znanja iz pedagogije, treba imati znanje iz temeljne znanstvene discipline koja je u ovom slučaju povijest. To je svakako važno jer prilikom izrade pomoćnih materijala i organiziranja muzejskih radionica, pedagog treba posjedovati znanja iz povijesti. Osim toga, treba poznavati udžbenike iz povijesti kako bi znao koje znanje učenici već posjeduju te što bi im moglo pomoći u razumijevanju tog gradiva. Osim organiziranja zadataka i muzejske radionice, pedagog može kao i kustos biti vodstvo na izložbi koju posjećuju učenici. Vodstvo je oblik interpretacije i specifičan oblik verbalne komunikacije pri kojoj se poruka materijalne baštine interpretira kako bi se razumio sadržaj kulturne poruke. Istina, vodstvo na izložbi vrlo često počiva na principu frontalnog načina rada koji posjetitelja stavlja u poziciju pasivnog slušača, no upravo se zato učenicima zadaju zadaci na koje samostalno traže odgovor u interakciji s muzejskim predmetima te ih se potiče na samostalno istraživanje.

Berit Pleitner navodi da učenici često prigovaraju zbog manjka samostalnosti i slobode pri obilasku izložbe te zbog toga ne mogu doživjeti one eksponate koje žele.⁷⁹ To rezultira manjkom koncentracije te na kraju nezainteresiranošću. Kako bi se to izbjeglo, savjetuje se upotreba različitih interpretativnih tehnika i kombiniranja ostalih oblika komunikacije poput debate ili rasprave te međusobne interakcije. Osim usmene interakcije, današnji muzeji sve češće upotrebljavaju nove mogućnosti koje nudi tehnologija kako bi izložbu učinili interaktivnijom te privukli pažnju kako učenicima, tako i ostalim posjetiteljima. Česte su upotrebe interaktivnih ekrana, zvučnih zapisa ili ostalih multimedijjskih sredstava.

Vodstvo po muzeju obavljaju muzejski pedagozi, kustosi ili pak ostalo stručno osoblje. No, nije uvijek sve idealno te ne postoje u svakom muzeju odgojno-obrazovni odjeli koji bi mogli organizirati suradnju sa školom te adekvatno ugostiti grupe učenika. Ukoliko ne postoji

⁷⁹ Detling, Izvanučionička nastava u muzeju Slavonije, 263-265.

muzejski pedagog takav posao obavlja kustos. Ako ipak postoji muzejski pedagog njegov posao nije samo muzejsko vodstvo po izložbi, kao što se nerijetko smatra. Ova struka u mnogim muzejima tek je djelomično primijenjena te se prava zadaća muzejskog pedagoga tek ponegdje realizira. Naravno, svaka skupina posjetitelja zahtjeva posebnu pripremu te prilagodbu informacija ovisno o njihovim preferencijama, interesima, stupnju obrazovanja itd. Shodno tome, postoji razlika kod vođenja učenika nižih i viših razreda, grupe povjesničara ili pak profesora povijesti. Svako vodstvo treba se prilagoditi skupini posjetitelja, kako to navodi i autor. Kada je u pitanju školski posjet, važno je razumjeti i ispuniti želje i potrebe nastavnika koji dovodi djecu u muzej s određenim ciljem. Najčešće je to nadograđivanje učioničke nastave ili pak upoznavanje učenika s gradivom koje se nadovezuje na ono školsko. Ponekad nastavnici zahtijevaju razgledavanje cijele izložbe, ili pak samo jednog dijela koji je važan za učioničku nastavu. Kako bi se tako nešto realiziralo te usvojili potrebni ishodi propisani predmetnim kurikulumom, potrebno je dublje surađivati s muzejskim pedagogom koji na temelju potreba grupe organizira posjet, ali i zadatke. Kao što sam već spomenula, jako je bitno učenike pripremiti već u učionici na ono što ih čeka kako bi olakšali posao pedagoga. Muzejski pedagozi nerijetko izrađuju radne listove koji se odnose na izložbu kako bi potaknuli aktivnost i usredotočenost na predmete. Nasuprot tome, autor naglašava da takvi radni listovi trebaju biti sažeti i ne natrpani zadacima kako bi učenici ipak uspjeli doživjeti samu izložbu.⁸⁰

4. Dosadašnja istraživanja

Prema dosadašnjim istraživanjima koje sam analizirala, učenici uglavnom pokazuju zadovoljstvo izvanučioničkom nastavom zbog dinamike koja ju karakterizira. Kao pozitivne strane učenja izvan učionice, učenici najčešće navode opuštenu atmosferu u kojoj se odvija učenje te mogućnost međusobne interakcije koja nerijetko nedostaje u učionicama. Nadalje, istraživanja pokazuju kako učenje bazirano na samostalnim učeničkim istraživanjima potiče razumijevanje nastavnog gradiva koje učenici usvajaju u školi. Svakako se ponajviše to odnosi na nastavu povijesti prilikom koje se učenicima nude mnogobrojne prilike istraživanja i rada s povijesnim izvorima.⁸¹

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Borić, E., Škugor, A., Perković, I. Samoprocjena učitelja o izvanučioničkoj istraživačkoj nastavi prirode i društva. *Odgojne znanosti*, 12(2) (2010), str. 361 -371.

Borić, Škugor i Perković istraživali su mišljenja nastavnika o prednostima i nedostacima provođenja izvanučioničke nastave. Rezultati su bili uglavnom pozitivni, kao i kod učenika. Nastavnici također navode brojne prednosti izlaska iz učionice. Prema podacima preuzetima iz ovog istraživanja, najveći se postotak učitelja (42%) izjasnio kako izvanučioničku nastavu provodi jednom mjesečno, dok jednom tjedno to čini samo 10% učitelja.⁸² Iako su nastavnici ocijenili provedbu izvanučioničke nastave kao pozitivnu, i dalje uočavamo jako mali postotak onih koji to često realiziraju. Odgovore na pitanje zašto je to tako možda možemo tražiti u razlozima dugotrajne pripreme ovakve vrste nastave, veće potrebe za angažmanom nastavnika pri organizaciji i provedbi te održavanju koncentracije i discipline među učenicima. Posebno je zahtjevno, navodi autorica Zdjelar, pripremiti nastavu iz povijesti koja zahtijeva dugotrajnu suradnju s muzejskim pedagogima kako bi se zadaci pripremili u skladu s učioničkom nastavom te sadržajem iz udžbenika. Materijali koji se izrađuju te povijesni izvori koji će biti predmet istraživanja zahtijevaju angažiranje i nastavnika i muzejskih djelatnika.⁸³

Prema istraživanjima Pavla Skoka, u muzeju se pri odgojno-obrazovno djelatnosti najčešće provode metode pripovijedanja, promatranja i opisivanja, rad s tekstom te metoda praktičnih radova. Kao najvažniju prepreku odgojno-obrazovnoj djelatnosti muzeja, brojni ispitanici (muzejski pedagozi i kustosi) navode neusklađenost nastavnih planova i programa škola s radom muzeja na što se nadovezuje i slaba suradnja nastavnika prilikom organiziranja posjeta te njihova neupućenost u rad muzeja.⁸⁴

Nadalje, ove rezultate u velikoj mjeri potvrđuje i istraživanje Zorice Babić koja je prošle godine provela istraživanje vezano za nastavu povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Njezin cilj bio je odgovoriti na pitanje na koji način nastavnici učenike pripremaju za odlazak u muzej te je li posjet muzeju nastavni sat povijesti. Istraživanje je provela u suradnji s nastavnicima povijesti srednjih i osnovnih škola te došla do podatka u kojem samo 2,86% nastavnika dovodi jednu generaciju više puta godišnje u muzej. Svi ostali složili su se oko toga da nastavu u muzeju provode samo jednom godišnje. Kao i ostala istraživanja, i ovo je pokazalo pozitivne rezultate kada je u pitanju usvajanje gradiva. Naime čak 76,67% ispitanika složilo se da je stručno vodstvo odigralo ključnu ulogu u usvajanju gradiva, a njih 80% smatra da su muzejske radionice također jako važne u usvajanju gradiva. Autorica je

⁸² Isto.

⁸³ Zdjelar, B. Izvanučionička nastava povijesti u Gradskom muzeju u Virovitici. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16) (2010), str. 283 – 297.

⁸⁴ Skok, P. Izvanučionička nastava. Lučko, Zagreb: Pedagoški servis, 2002.

zaključila kako velika većina učeničkih grupa u prvom periodu školske godine prolaze kroz Pretpovijesnu i Egipatsku zbirku, dok je u drugom i trećem periodu više zastupljena posjeta Antičkoj i Egipatskoj zbirci što znači da nastavnici svoje posjete muzeju prilagođavaju predmetnoj nastavi u školi. Na pitanje o izradi radnih listića koje učenici rješavaju tijekom posjeta izložbi samo je 34% ispitanika odgovorilo kako imaju takvu praksu, dok ni jedan ispitanik nije odgovorio da se oko ranih listića i materijala konzultiraju s muzejskim pedagogom. Zaključujemo kako nastavnici vide posjet muzeju kao način održavanja nastave iz povijesti, no nisu upoznati s edukacijskom djelatnošću muzeja te s njima uglavnom ne surađuju. Razlog tome može biti što se muzeji još uvijek doživljavaju kao institucije koje se bave vlastitom građom, ali ne i odgojno obrazovnom djelatnošću.⁸⁵

Na temelju iznesenih podataka možemo zaključiti da nastavnici, a posebice učenici izvanučioničku nastavu ocjenjuju jako pozitivnom. To možemo pripisati promjeni mjesta odvijanja nastave, promjeni dinamike te slobodi koja se učenicima dozvoljava prilikom posjeta muzeju. Manje važni nisu ni rezultati koji govore o boljoj usvojenosti gradiva nakon posjeta muzeju zbog dubljeg uživljanja u temu te sagledavanja svih aspekata neke teme koje muzej nudi. Nažalost, još je uvijek ovakva praksa zanemarena te se nastavnici radije odlučuju za učioničku nastavu koja zahtijeva puno manje pripreme i ne zahtijeva suradnju s ostalim stručnjacima. Svakako, ovaj trend trebao bi se mijenjati upravo zbog rezultata posjeta muzeju koji su i više nego pozitivni kako za nastavnike, tako za učenike pa i za sam muzej kojemu su ovakve suradnje prilika za napredak i ulaganje u obrazovnu djelatnost.

5. Primjer Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu

Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu krovna je ustanova hrvatske povijesti čije značenje nije samo lokalno, već i nacionalno. U njemu se čuva više od 200.000 muzejskih predmeta iz svih razdoblja hrvatske povijesti. Sam muzej imao je burnu prošlost te je više puta bio pod utjecajem vladajućeg režima koji ga je koristio za samopromociju. Muzej je proizašao iz Narodnog muzeja otvorenog 1846. godine čije je djelovanje ozakonio car Franjo Josip. Zanimljivo je da je upravo Arheološki muzej nastao podjelom Narodnog muzeja na arheološki i povijesni dio 1940. godine. Nakon Drugog svjetskog rata, Hrvatski povijesni muzej prestaje sa svojim djelovanjem te se osniva Muzej narodnog oslobođenja Hrvatske.

⁸⁵ Babić, Z. Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu. *Povijest u nastavi*, 31, 1 (2020), str. 17-29., 20-26.

Muzejska građa koja je smetala politici i režimu premještena je na druge lokacije, a ponajviše u Muzej grada Zagreba. Ta je građa sačuvana zahvaljujući pojedinim kustosima koji nisu dopustili da propadne te je 1959. godine Povijesni muzej Hrvatske stalno smješten u Matoševu ulicu gdje se nalazi i danas. Bila je to zasluga zagrebačkog gradonačelnika Većeslava Holjevca. Službeno je muzej ponovno osnovan tek 1962. godine kada je Narodni odbor grada preuzeo funkciju osnivača.⁸⁶

Danas se Hrvatski povijesni muzej smatra jednim od najznačajnijih hrvatskih institucija jer baštini, čuva i prezentira predmete i tematiku na objektivan način kako bi zauvijek sačuvao uspomenu na slavne i manje slavne dane hrvatske prošlosti. Također, Hrvatski povijesni muzej je matični muzej za sve povijesne muzeje i zbirke u Republici Hrvatskoj. Iako je za državu muzej od posebnog značenja, nažalost još uvijek nema stalni postav što je glavni cilj trenutnog vodstva muzeja. Još uvijek je smješten u staroj baroknoj palači na Gornjem gradu koja nije dostatna za rad muzeja, pa se dio građe čuva u paviljonu Ivana Meštrovića. Zbog nedostatka prostora te posljedica razornog potresa prošle godine, ostvarenje tog cilja još je teže, no djelatnici se nadaju skorom preseljenju u stalni smještaj i stvaranju stalnog postava muzeja. „Zadatak stalnog postava je predstaviti analitički i interpretacijski značajne pojavnosti i procese u hrvatskoj povijesti i kulturi od ranog srednjeg vijeka do suvremenosti, s naglaskom na 19. i 20. st.“, navele su autorice budućeg stalnog postava muzeja.⁸⁷

5.1. Edukativna djelatnost Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu

Svoju edukativnu djelatnost muzej počinje razvijati 70-ih godina prošlog stoljeća kada je ravnateljica Lelja Dobronić popularizirala struku muzejskog pedagoga. Danas se uz vodstvo muzejskog pedagoga po izložbama, organiziraju i muzejske radionice koje služe kao dodatni sadržaj uz izložbu. Uz radionice se pripremaju i posebni radni listići koji nose naziv pojedine radionice. Na taj način moguće je jednu radionicu koristiti uz više izložbi ukoliko je tematika povezana. Nastavnici imaju priliku odabrati koju radionicu žele na svom posjetu muzeju.

⁸⁶ Pandžić, A. Hrvatski povijesni muzej. *Informatica museologica*, 39, 1-4 (2008), str. 6-10., 7.

⁸⁷ Isto, 9.

Tako postoje heraldičke i genealoške radionice, te radionice o poznatim hrvatskim banovima, kao što su Ivan Mažuranić ili Josip Jelačić.⁸⁸

Kao što je navela Belušić, Hrvatski povijesni muzej, da bi ostvario svoju edukativnu djelatnost, usmjerio se na zadovoljavanje potreba i interesa prvenstveno odgojno-obrazovnih institucija. Izložbena tematika obrađena je pedagoški te u skladu s nastavnim planom i programom. Naglašava da, osim što muzej omogućava dopunu školske nastave, učenici imaju priliku razvijati osjećaj pripadnosti i osjećaj čuvanja vlastite baštine s obzirom da je naglasak na događajima iz hrvatske povijesti. Kao jedan od velikih uspjeha po pitanju edukativnog djelovanja, izdvaja se izdavanje dječje literature u obliku stripa „Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba.“⁸⁹ Naime, to je knjižica koja na svojim prvim stranama objašnjava ulogu i događaje iz zagrebačkih cehova, a u drugom dijelu je događaj prikazan u obliku stripa s glavnim likom Martinom koji se bavi izradom cipela. Na zanimljiv i kreativan način učenicima se približilo djelovanje cehova u 19. stoljeću.

Naravno, ovisno o dogovoru s nastavnikom te sadržajima koje zahtijeva nastavni plan i program, muzej se može prilagoditi učioničkoj nastavi. Tako je, na primjer, radionica o banu Mažuraniću pogodna kada učenici uče o političkoj povijesti 19. stoljeća. Na izložbama se učenici susreću s izvornim predmetima nekog vremena te dobivaju uvid u razne povijesne ceremonijale putem interaktivnih sadržaja i aktivnosti. U tom kontekstu spomenula bih ceremoniju krunjenja kralja kao dio izložbe o hrvatskim kraljevima. Ovakva aktivnost vrlo je pogodna za učenike petih razreda osnovnih škola jer je prilagođena njihovom uzrastu. Naime, učenici osobno dobivaju priliku biti okrunjeni i držati u rukama znakove kraljevske vlasti ili pak osobno odlikovati svoje vitezove. Glavna je uloga pedagoga prilagoditi aktivnosti uzrastu učenika, tako se neće za svaki razred odvijati jednake aktivnosti i zadaci. Svakako, koristeći samo školski udžbenik nije moguće autentično doživjeti povijesne događaje. Još jedan od primjera dobre prakse i suradnje između škola i Hrvatskog povijesnog muzeja je svakako radionica koja se organizirala u sklopu izložbe „Hrvatska u vrijeme prvog svjetskog rata“ na kojoj su bile prikazane najvažnije bitke uz pomoć multimedijских sadržaja. Sadržaji su prilagođeni djeci 8. razreda OŠ, no mogu poslužiti i u nastavi za 4. razred gimnazije. Osim političkih tema koje mogu povezati muzej i školsko gradivo, muzej nudi upoznavanje i s temama iz kulturne povijesti kako bi učenici pobliže upoznali načine života ljudi u pojedinim

⁸⁸ Hotko, J. Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej. *Povijest u nastavi*, 8, 16(2) (2010), str. 231-245., 231-233.

⁸⁹ Belušić, Komunikacijska i edukativna uloga Hrvatskog povijesnog muzeja, 131.

razdobljima. Dobar je primjer izložba „Život u palači od 1764. do 2004.“ Da bi doživljaj bio potpun i autentičan, djelatnici muzeja bili su odjeveni u barokne kostime poput plemstva koje je živjelo u palači. Na taj način željelo se skrenuti pozornost na način odijevanja i života u tom razdoblju o čemu su učenici zajedno s pedagogom i razgovarali na radionici nakon izložbe.⁹⁰

Veliki odaziv ostvarila je izložba o hrvatskom banu Jelačiću jer je bilo prikazano oko 700 predmeta njegove ostavštine. Ova izložba potaknula je veliki interes škola, kako osnovnih i srednjih, ali i djelatnika i studenata povijesnih fakulteta. Zbog uloge i važnosti bana Jelačića za hrvatsku povijest, izložba je bila dobra prilika za nadogradnju školskog gradiva koje veću pozornost pridaje političkoj ulozi, a manje svakodnevnom životu najpoznatijeg hrvatskog bana. S obzirom na odaziv različitih skupina ljudi te školskih uzrasta, organiziranje edukativne djelatnosti, ali i same izložbe bilo je složeno. Uloga muzejskog pedagoga izrazito je zahtjevna zbog izbora metoda poučavanja o temi raznim skupinama posjetitelja. Ipak, najvažnije je temu prilagoditi djeci koja povijest često doživljavaju apstraktnom. U sklopu radionice o banu Jelačiću koristila se metoda „oživljenje povijesti“ koju muzej često prakticira kako bi se učenicima što realističnije prikazali povijesni događaji. Naime, jedan je djelatnik muzeja utjelovio samog bana kojeg su posjetitelji mogli pitati bilo što te tako saznati zanimljivosti iz njegovog života. Ovakva metoda zahtjeva mnogo truda i znanja kako bi se što realnije i povijesno točnije prikazao ban, u čemu veliku ulogu nužno ima muzejski pedagog. Zadaci u radnim listićima također su prilagođeni raznim uzrastima i na zanimljiv i interaktivan način provjeravaju učeničku usvojenost znanja. Koriste se razne vrste zadataka od onih kratkih i opisnih do onih koji zahtijevaju potragu za predmetima po izložbi kako bi se učenicima održala koncentracija i naglasila važnost muzejskog predmeta kao izvora i svjedoka povijesti.⁹¹

5.2. Analiza Izložbe

Izložba „Mač, jednom davno“ održala se u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu od 18. svibnja do 18. srpnja 2021. godine u organizaciji HPM. U tom su periodu posjetitelji imali priliku vidjeti i поблиže upoznati vrijedne srednjovjekovne mačeve iz Zbirke oružja Hrvatskog

⁹⁰ Hotko, Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej, 234-235.

⁹¹ Isto, 235-243.

povijesnog muzeja. Mač je u ovoj izložbi predstavljen kao glavni simbol svakog viteza te je naglasak izložbe bio na „viteškom dobu“ koje se u literaturi i udžbenicima povijesti često zapostavlja te mu se ne pridaje velika pažnja. Značaj samog mača u povijesti zasigurno je vrijedan ovakve izložbe s obzirom da su se uz pomoć njega oblikovale granice mnogih carstava pa i država kojima danas svjedočimo. Osim kao viteško oružje u borbama, mač je bio inspiracija mnogim umjetnicima te književnicima koji su napisali neke od najljepših viteških romana i epova srednjovjekovlja. U vremenima konstantnih ratovanja i borbi za prijestolje, glavna potreba vladara bio je dobro opremljen i naoružan konjanik koji će uvijek spremno odgovoriti na ratne izazove te biti spreman svoj život dati za vladara. Upravo zbog toga vitezovi su postali cijenjeni stalež u srednjem vijeku te su im pripisivane najviše moralne vrijednosti poput hrabrosti, odanosti i pobožnosti. U vrijeme Križarskih ratova, vitezovi dobivaju naziv „Kristova vojska“ što im daje božanski predznak te postaju idealom te nositeljima kršćanskih vrijednosti. S obzirom na to da su bili usko povezani s Crkvom, trebali su voditi kršćanski način života kako je on bio shvaćan u srednjem vijeku te postupati u skladu s kodeksom časti. Tako je u svom djelu „Rađanje Europe“ Robert Lopez napisao: „Očekivalo se od viteza da posjećuje crkvu i svoj mač stavi u službu vjere. Polako će se njegovim obavezama prema gospodarstvu pridružiti i obaveze prema cijelom društvu. Postat će putujući zaštitnik siromaha, siročadi i udovica“.⁹² Da bi postao vitezom, pojedinac je trebao položiti prisegu o čuvanju i zaštiti najugroženijih dijelova stanovništva, a nakon toga primio bi mač kao glavni simbol viteštva te kleknuo pred vladara koji bi mu potom, udarivši ga triput mačem, podijelio viteško dostojanstvo. Budući da su se diljem Europe počeli razvijati viteški redovi, razdoblje koje je uslijedilo nazivamo „viteškim dobom“.

Izložba se, kako i sam naziv kaže, primarno bavi mačem, njegovim obilježjima, nalazištima, izgledom. Tako nas na samom početku autori izložbe uvode u temu objašnjavajući njegovu strukturu i anatomiju te naglašavajući njegovu primarnu ulogu, a to je oduzimanje života. Ovisno o vremenskom periodu, razvoju oklopa i vatrenog oružja, razvoju kovačkih znanja te modi, njegov izgled se mijenjao. Cilj je bio da bude prikladan i jednostavan za rukovanje, a s druge strane učinkovit u ratovanju. U prvom dijelu izložbe, mačevi su izloženi kronološki u trodimenzionalnim staklenim okvirima kako bi posjetitelj mogao proučiti mač sa svih strana. Uz njega su se nalazile osnovne informacije poput nalazišta, datacije, dimenzija te oznaka koje nam govore o tome kome je pripadao, bilo da se radi o karolinškim ili pak vikinškim mačevima. Tipologija mačeva koju je izradio dr. Ewart Oakeshott pomogla je u mnogim

⁹² Lopez, R. *Rođenje Europe*. Zagreb: Školska knjiga, 1978.

stručnim istraživanjima kako bi mogli odrediti kada i gdje je mač nastao. S obzirom na to da je mač mogao biti izrađen po želji pojedinog viteza, ova tipologija se ne može striktno slijediti, no svaki mač daje nam priliku za nove spoznaje. Također, prateći izložbu možemo saznati da su se mačevi najčešće pronalazili u koritima rijeka i jezera. Od 45 mačeva iz fundusa hrvatskih muzeja, čak njih 33 pronađeno je u vodenim nalazištima. Kao razlog tome, izložbeni tekst navodi da se željezni predmeti slabije raspadaju u vodi. Neki znanstvenici tvrde da je bacanje mačeva u vodu bilo dio ceremonijalnog postupka nakon bitke. Uz pomoć kartografskog prikaza, autori su prikazali mjesta pronalaska najvećeg broja mačeva u Hrvatskoj te se njihov pronalazak gotovo uvijek poklapa s mjestima velikih rijeka poput Save i Une. Nadalje, autori izložbe, uz pomoć tekstualnih plakata objasnili nastanak viteških redova te njihovu ulogu u srednjovjekovnom društvu. Ukratko su nas upoznali s mjestima njihova djelovanja te naglasili njihovu vezanost uz Papu. Kao što sam već navela, simboli na mačevima su ti koji otkrivaju najviše o vlasniku mača, njegovim uvjerenjima te služanju vjeri. Najčešće se na njima nalaze kršćanski simboli koji su, smatra se, vitezu davali snagu i ulijevali nadu tijekom pojedinih ratnih pohoda. Isto tako, na maču se može nalaziti natpis onoga tko ga je izradio kao određena „reklama“ ili pak grb obitelji vlasnika mača. Izložba nas поблиže upoznaje s raznim simbolima koji se mogu pronaći na maču te njihovim značenjem. Posebna je pažnja pridana izradi mačeva te kovačima koji su imali posebnu sposobnost izrade i do 4 mača dnevno. Tako nas izložba uz pomoć teksta upoznaje i s kovanjem željeza te tehnikama izrade različitih vrsta mačeva. Osim mača, prezentirana su i druga oružja, kao koplja, motke te luk i strijele. Kada je riječ o ukrašavanju mačeva i drugo goružja, ono je ovisilo o platežnoj moći i statusu pojedinca. Tako su se mogli koristiti razni plemeniti metali prilikom ukrašavanja skupocjenijih velikaških mačeva. Detaljno se opisane tehnike ukrašavanja mačeva, korištenjem stručne terminologiju te opisivanjem svakog dijela postupka ukrašavanja. Nisu izostavljena ni srednjovjekovna književna djela u kojima je glavni motiv vitez koji pati zbog neuzvraćene ljubavi te čini junačka djela kako bi se dokazao voljenoj dami. Tako se spominju djela poput priče o Tristanu i Izoldi, Romeu i Juliji te Lancelotu. Mač, osim što je predmet koji se koristi u borbi, nositelj je mnogih simbolika tijekom povijesti, što je na izložbi više puta naglašeno. Tako se mač spominje u kontekstu snage, mudrosti, ali i kao Biblijski simbol. Upotrebljavali su ga mnogi sveci koji se i danas s njim prikazuju. Prije svega to je Arkandeo Mihael te sv. Juraj za kojeg se posebno veže legenda o zmaju kojeg ubija. Mač je također simbol pravde i zakona jer se koristi kao sredstvo izvršenja kazne. Već spomenuta legenda o sv. Jurju koji ubija zmaja simbolizira pobjedu dobra nad zlom te je u tom kontekstu važna u simbolici mača. Legenda je opisana na

jednom od tekstualnih plakata gdje se posjetitelji mogu upoznati i sa životom svetog Jurja kao jednog od najštovanijih kršćanskih svetaca.

Drugi dio izložbe predstavlja prikaz i pojavu mača u popularnoj kulturi koja nas sve okružuje i svakodnevno se s njom susrećemo. Autori izložbe željeli su na taj način popularizirati viteštvo te prikazati koliko je srednjovjekovlje utjecalo i na današnju kulturu. Tako se mač može pronaći u mnogo filmova, serija, igara, glazbenih spotova. Nakon prvog dijela izložbe, koji je namijenjen starijim generacijama, drugi dio namijenjen je onim mlađim koji će se usredotočiti na pronalaženje mačeva u prizorima koji su im bliski, no do sada na njih nisu obraćali pozornost. Tako se na izložbi uz pomoć audiovizualnih ekrana prikazuju scene iz filma „Excalibur“ u kojem je mač glavni simbol viteške tradicije. Uz taj filmski klasik nadovezuje se i „Kralj Arthur – legenda o maču“, čije se scene također prikazuju na ekranima. Postavljeni su i plakati naslovnih strana raznih filmova koji tematiku crpe iz povijesnih događaja, a posebno viteškog doba. Među njima je predstavljen i „Konan Barbarin“, fantastična trilogija „Gospodar prstenova“ te „Hrabro srce“ Mela Gibsona. Uz pomoć interaktivnih i multimedijjskih ekrana prikazani su spotovi glazbenih klasika koje posjetitelji samostalno mogu odabrati te poslušati uz pomoć slušalica. Tu su se našle pjesme Metallice te grupe Queen pa čak i „Macbeth“ Giuseppea Verdia kojima je glavni motiv mač. Izloženi su i CD-ovi videoigara „Warcraft“ čiju naslovnu stranu krase prikazi mitoloških bića s mačevima. Na jednom od ekrana posjetitelji su imali priliku pogledati i kratki film o dvoboju s dugim mačevima. Korištene su srednjovjekovne tehnike mačevanja. Inspiraciju u vitezovima pronašli su i poznati „Transformeri“ koji su bili članovi Okruglog stola kralja Artura, a posebno se viteštvo naglašava u dijelu „Transformeri – posljednji vitez“. Da su mnoga književna djela pronašla svoju inspiraciju u viteštvu, najbolje pokazuje knjiga „Don Quixote“ koja naglašava viteške vrline kao univerzalne vrijednosti. Knjiga je prezentirana u izvornom tiskanom obliku kao i još neke poput „Sretnog kraljevića“. Mlađe generacije posebno su sličnost između srednjovjekovnih i modernih vitezova mogli uočiti u prikazu „Zvezdanih ratova – Darth Vader“ koji je i sam bio vitez te vrstan mačevalac koristeći svoj poseban svijetleći mač. Upravo je taj mač, neizostavan dio sage Zvezdanih ratova, prikazan na izložbi u izvornom trodimenzionalnom obliku što je zasigurno zaintrigiralo mlađe generacije. Uz pomoć dječjih igračaka prikazani su likovi iz raznih crtanih filmova koji su u svojoj biti vitezovi te uvijek vjerno nose mačeve. Tako je uz pomoć dječje igračke prikazan Geralt u brobi s Grifonom. Koliko je mač prisutan u popularnoj kulturi govori i činjenica da ga posjeduje i kipić koji označava najvažniju američku filmsku nagradu – Oscar. Iako je to

manje poznato, kip Oscara doista drži mač u rukama, a na izložbi je prikazan kao nagrada koju je osvojio animirani film „Surogat“ u režiji Dušana Vukotića - jedan od najvećih uspjeha hrvatske kinematografije. Na jednom od interaktivnih ekrana bila je prikazana i rekonstrukcija mača te prikaz njegove izrade.

Na samome kraju izložbe, posjetitelji su došli do prostorije u kojoj se nalazi „Mač u kamenu“ koji je inspiriran filmom o Excaliburu. Legenda kaže da onaj tko izvuče mač iz kamena postaje pravi vitez te nasljednik kralja Artura. Izložba je doista omogućila da uz pomoć tehnologije i algoritama netko uspije izvući mač, dok netko ne. Ova interaktivna, ali ujedno i poučna zanimljivost privukla je pažnju svih posjetitelja, a posebno mlađih generacija od kojih su svi ipak na kraju postali pravi vitezovi izvlačenjem mača iz kamena. Uz pomoć glazbe i boja koje su dodatno pojačavale osjetilno iskustvo prilikom vađenja mača, ova će izložba zasigurno ostati u pamćenju mnogih, baš kao i mene osobno.

Potrebno je spomenuti da na izložbi primjećujemo kontrast pri upotrebi metoda i sredstava prezentacije sadržaja. Na dijelu o srednjovjekovnim mačevima upotrijebljeni su jednostavni tekstualni i slikovni prikazi i opisi svega gore navedenog, dok su se u drugom dijelu koristili audiovizualnim sredstvima za prezentaciju sadržaja. Ipak, to je zahtijevala i sama izložba s obzirom da je u modernom dijelu naglasak na filmovima i serijama koje su same po sebi audiovizualni sadržaj. Svakako smatram da je kontrast između novog i starog postignut na svim razinama. Mnogima je ovo prilika da shvate kako je povijest stvarno učiteljica života te da povijesni događaji i predmeti doista inspiriraju mnoge autore i danas. Naglasila bih kako je ovaj prijelaz s onog tradicionalnog na moderno jako dobar u smislu populariziranja povijesne znanosti te će navesti na razmišljanje i one najmlađe kojima je povijest još uvijek nerazumljiva. Smatram da je jako dobro prezentirati određenu temu približavajući je djeci i učenicima uz pomoć primjera iz njihovog svakodnevnog života. Već sam u teorijskom dijelu spomenula da djeca izrađuju svoje sheme onoga što im je poznato te ih mijenjaju u susretu s nečim novim. Mlađe generacije se prije susreću s popularnom kulturom nego s poviješću kao predmetom u školi te im je lakše shvatiti povijest ukoliko se poveže s onim što znaju od prije. Kod starijih generacija, pak, nije tako. Oni će lakše primjećivati scene inspirirane povijesnim događajima s obzirom da već posjeduju određeno znanje iz prošlosti. Upravo zato smatram da je ova izložba jako dobar spoj tradicionalnog i modernog te da sve generacije mogu pronaći ponešto za sebe. Ipak, s druge strane, smatram da je prvi dio izložbe teži za dječje uzraste i zaista namijenjen starijim generacijama zbog kvalitete i kvantitete teksta korištenog na izložbi. Tekst je zahtjevan za mlađe generacije, a količinom stvara monotoniju. Uz to,

korištena su premala slova, ponekad i previsoko na zidovima te je u takvim uvjetima učenicima bilo složeno čitati i održavati koncentraciju. Zbog tih aspekata smatram da je vodstvo muzejskog pedagoga na prvom dijelu izložbe bilo neizostavno kako bi učenici dobili potrebne i najvažnije informacije. Drugi, pak, dio izložbe došao je, pretpostavljam, kao osvježenje za sve generacije, kao što sam i osobno imala priliku vidjeti. Djeca su imala priliku tijekom ili nakon izložbe rješavati radne listiće koji se odnose na predmete na izložbi što je potaklo interaktivnost i aktivno sudjelovanje.

5.3. Mogućnosti za dopunu učioničke nastave u muzeju

Epidemijske okolnosti prošle dvije godine nisu dopuštale rad mnogim muzejima i školama te je to otežavalo njihovu suradnju. Unatoč tome, Hrvatski povijesni muzej nije zanemario svoju edukativnu djelatnost. Naprotiv, kombinirajući povijesno – mitološke priče te autentične ostatke povijesti, približio je djeci ovo bajkovito razdoblje povijesti. Isto tako, spomenula sam da se udžbenici iz povijesti više baziraju na političkoj povijesti gdje je naglasak na događajima i poznatim povijesnim ličnostima. Ipak, da bi učenici nadopunjavali gradivo te se upoznavali s kulturom pojedinog razdoblja, teorijski udžbenički dio je neizostavan. Svakako da djeca trebaju posjedovati određeno znanje kako bi ga u muzeju mogli nadopuniti, upravo zbog toga politički dio nije zanemariv te je učionička nastava prva stepenica u oblikovanju učeničkog znanja.

Po predmetnom kurikulumu iz povijesti za 6. razred OŠ, viteštvo se kao tema javlja u sklopu domene društva kroz sadržaje „Srednjovjekovno društvo – građanin, plemić i seljak“, „Hrvatska u srednjem vijeku – kneževi, kraljevi i kraljice, župani, plemstvo, svećenstvo, seljaštvo“ te „Utjecaj križarskih ratova na europska i hrvatska društva“. Ovi sadržaji odnose se na ishode u kojima učenik objašnjava dinamiku i promjene u pojedinim društvima u srednjem i ranom novom vijeku. Kako bi se ostvarili odgojno – obrazovni ishodi, kurikulum predlaže izborne teme od kojih jedna uključuje Vitešku kulturu, dame i trubadure. Kada je riječ o gimnazijskim razredima, tema viteštva također se javlja u sklopu domene društva kroz redovni programski sadržaj za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda u cjelinama „Uloga kršćanstva, islama i judaizma na srednjovjekovna i ranonovovjekovna društva - Vjerske podjele, religiozno-socijalni pokreti, inkvizicija, križarski pohodi, reformacija i protureformacija“ te „Staleško društvo srednjovjekovne i ranonovovjekovne Europe i

primjeri uloge hrvatskih velikaških rodova u društvenome razvoju srednjovjekovne i ranonovovjekovne Hrvatske.“ Sadržaji omogućuju usvajanje ishoda u kojem učenik objašnjava društvene odnose i strukture u srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj Europi i u hrvatskim zemljama i utvrđuje ulogu religije u društvima srednjega i ranoga novoga vijeka u sklopu čega usvajaju i znanja o vitezovima. Iako je domena društva opsežna u školskim udžbenicima, ipak tema viteštva zauzima samo jednu stranicu u sklopu Križarskih ratova. S obzirom na jako malu zastupljenost ove teme u školskim udžbenicima 6. razreda OŠ te 2. razreda gimnazije, nadopunjavanje znanja u muzejskoj instituciji uvelike bi pridonijelo učeničkom razumijevanju načina života ove društvene skupine.

Upravo zato na sljedećim stranicama pokušat ću dati primjer dopune školskog gradiva za 6. razred OŠ u muzeju u sklopu izložbe „Mač- jednom davno“. Nastavni sat u muzeju odnosit će se na cjelinu „Srednjovjekovno društvo - građanin, plemić i seljak“ u sklopu čega se nalazi lekcija „Život plemića i vitezova“. Također, učenici će povezati gradivo s prije usvojenim gradivom Križarskih ratova te cjelinom „Hrvatska u srednjem vijeku – vladari, plemstvo, seljaštvo i crkva“ u sklopu čega se nalazi lekcija o srednjovjekovnom hrvatskom društvu i hrvatskim ratnicima. Gradivo će postupno uvesti učenike i u sljedeću cjelinu o tehnološkom napretku u srednjem vijeku te gradnji utvrda kao važnog čimbenika u srednjovjekovnim ratovima. Samom odlasku u muzej prethodit će nastavi sat u učionici koji će služiti kao priprema za nastavu u muzeju te kratki uvod u izložbu o mačevima. Kako navodi i Stradling, dosjei za nastavu u muzeju trebaju sadržavati pripremu prije posjeta s uključenim aktivnostima za učenike te aktivnostima nakon posjeta koji služe kao evaluacija. Kako bi posjet muzeju bio integriran u nastavu ključna je suradnja muzejskog pedagoga te nastavnika povijesti prije te za vrijeme posjeta. Stradling naglašava da je to krucijalno kako posjet muzeju ne bi bio samo izlet s vrlo malom edukacijskom djelatnošću.⁹³ Već opisana izložba o mačevima na razne načine može proširiti nastavu u razredu te gradivo u udžbeniku ukoliko je edukacijski razrađena od strane muzejskog pedagoga. Isto tako, brojni se povijesni koncepti mogu usvajati upravo tijekom i nakon izložbe, a to je prije svega rad s povijesnim izvorima, pronalazak sličnosti i razlika, kontinuitet i promjena itd. U sklopu mogućnosti dopune školskog gradiva u muzeju, dotaknut ću se i konkretnih primjera upotrebe ove izložbe kao dijela izvanučioničke nastave u muzeju.

⁹³ Stradling, Nastava europske povijesti 20. stoljeća, 54.

Na školskom satu učenici će kroz nastavne aktivnosti, uz pomoć nastavnika te korištenjem metode frontalnog rada, ponoviti prethodno naučeno gradivo koje se odnosi na život na selu te u gradu, kao i položaj žena u to vrijeme. Osvrnut će se na izgled srednjovjekovnog sela te razlike između slobodnih seljaka i kmetova. Kada učenici ponove feudalne odnose srednjeg vijeka, spremni su za usvajanje gradiva o plemstvu. Nastavnik će korištenjem metode demonstracije te frontalnog rada uvesti učenike u život srednjovjekovnog plemstva. Govorit će se o njihovom načinu života, nasljedstvu, dužnostima i obavezama kao i o poznatim hrvatskim velikaškim obiteljima. Naglasit će se važnost uporabe grbova kao simbola pojedinog plemićkog roda. Kroz metode rada s tekstom te rada sa slikovnim izvorima učenici će upoznati način zabave plemstva. Također, nastavnik će u sklopu plemstva spomenuti i niže plemstvo koje se u srednjem vijeku počinje nazivati vitezovima. Kroz razgovor s učenicima nastavnik će saznati što dosada učenici znaju o vitezovima kao posebnom staležu srednjeg vijeka. Prisjetit će se poglavlja o Križarskim ratovima gdje su različiti viteški redovi odigrali važnu ulogu. Naglasit će se da je njihova uloga izričito vojnog karaktera te da se njihovo poslanje prvotno vezivalo isključivo uz crkvu. Nadalje, nastavnik će učenike pripremiti za nastavu u muzeju na kojoj će nadopuniti svoja znanja o viteškom dobu te se uz pomoć raznih aktivnosti susresti s različitim interpretacijama vitezova.

MUZEJ

U nastavi u muzeju doći će do izražaja sva tri područja Bloomove taksonomije pri čemu će kognitivno područje biti najizraženije. Kroz razne aktivnosti usvajati će se sve dimenzije znanja; činjenično, konceptualno i proceduralno što će se očitovati i u ishodima. Ipak, na muzejskoj radionici i izložbi naglasak će biti na konceptualnoj dimenziji znanja koja će uključivati razumijevanje pojmova multiperspektivnost, uporabu povijesnih izvora i razlikovanje vrste, shvaćanje sličnosti i razlika na pojedinim primjerima te shvaćanje ustroja srednjovjekovnog društva. Afektivno područje očitovat će se kroz donošenje vlastitih sudova i sustava vrijednosti kada se učenici suoče s različitim stajalištima, a psihomotorno doći će do izražaja kod aktivnosti povezanih s manualnim radom i kreativnošću.

U muzeju će nastava biti organizirana u tri dijela; uvodna radionica, vodstvo po izložbi te završna radionica na kojoj će se provjeriti učeničko znanje. Na uvodnoj radionici učenike će se uvesti u temu viteštva te ih uputiti na izložbu koja će uslijediti. Naravno, na izložbi će se učenicima skrenuti pažnja na pojedine predmete te ih navesti na razmišljanje o samoj izložbi. Na radionici učenici će se upoznati s viteškim redovima koji nastaju nakon Prvog križarskog

rata te će naglasak biti na templarima koji su u službi Crkve trebali pomoći Jeruzalemskom Kraljevstvu da se odupre napadima muslimana te pružiti sigurnost hodočasniciima koji su krenuli u Jeruzalem nakon njegovog osvajanja. Upotrebom srednjovjekovnih minijatura na kojima se prikazuju staleži, a među njima i vitezovi, učenici će zajedno s muzejskim pedagogom kroz metodu razgovora te rada s izvorima uočavati vitešku opremu te razgovarati o njenoj svrsi. To će služiti kao svojevrsan uvod u izložbu o mačevima kao glavnom oružju viteza. Kako bi učenici lakše savladali izložbu o mačevima, na uvodnoj radionici saznat će nešto više o raznim tumačenjima viteštva te dobiti jasniju sliku o njihovoj ulozi u srednjem vijeku. Muzejski pedagog spomenut će i novi književni žanr srednjeg vijeka koji je inspiraciju pronalazio upravo u hrabrim viteškim podvizima, a to su viteški romani. Naglasit će se da su prvi takvi romani pisani na starofrancuskom, anglonormanskom, a poslije engleskom i njemačkom jeziku te da nastaju u zapadnoeuropskom feudalnom dvorskom okružju. Viteški roman u tematskom je smislu mješavina elemenata iz narodnih priča i bajki, legendi iz antičke povijesti te srednjovjekovne dvorske ideologije s naglaskom estetski viteške ljubavi. To će navesti učenike na razmišljanje o njihovoj autentičnosti te objektivnosti. Postavljat će se pitanja: Može li se viteški roman smatrati izvorom?, Donosi li nam on autentične događaje?, Kome su romani u srednjem vijeku bili namijenjeni?, Tko je uopće tada bio pismen?, U čemu nam ipak takav roman može pomoći kad je riječ o povijesnim istraživanjima? Pitanja će učenike navesti na razmišljanje o tome da su viteški romani pisani za obrazovane dvorjane i plemiće te ih upravo zato romani slave i veličaju njihove ratne podvige i hrabrost. Učenici će zaključiti da književnost donosi fantastične priče te da se pri njenoj analizi treba uzeti u obzir pisac, država iz koje potječe, vrijeme u kojem nastaje itd. kako bismo mogli objektivno sagledati i kritički analizirati takvu vrstu izvora. Učenici će kroz analizu shvatiti da se književnost kao takva mora sagledavati kritički jer uvijek postoji pjesnička sloboda izražavanja te hiperbola koja nije rijetka u književnim djelima. Ipak, djelo se može smatrati pisanim izvorom jer potječe iz srednjovjekovlja te nam otkriva duh tog vremena pa i način zabave najviših društvenih slojeva. Kako navode brojni metodičari, kroz metodu analize povijesnih izvora najbolje se razvija povijesno mišljenje koje je najznačajniji vid kritičkog mišljenja. Kako učenicima ovaj pojam ne bi ostao apstraktan, poslužit će sljedeća aktivnost koja će uključivati analizu jednog teksta književnog žanra te autentičnog pisanog povijesnog izvora iz Križarskih ratova koji govore o zapadnoeuropskim ratnicima i vitezovima. Kada su se pobliže upoznali s ovom književnom vrstom lakše će se snaći u ovoj aktivnosti u kojoj je naglasak na razvoju multiperspektivnosti. Osim što će razvijati koncept multiperspektivnosti, glavni cilj ove aktivnosti je shvaćanje značenja

multiperspektivnosti kao i postojanja različitih interpretacija istog događaja ili pojave u društvu. Naime, učenici će se podijeliti u manje grupe kako bi bili efikasniji i zajednički došli do zaključaka. Svaka grupa dobit će tri teksta vezana uz vitezove i ratnike srednjeg vijeka. Jedan tekst odnosi se na priču o vitezovima okruglog stola iz srednjovjekovne viteške književnosti kao dio legende o kralju Athuru u kojoj se idealizira viteza te veliča njegov izgled, hrabrost, ratničke vještine i ostale manire poput strpljivosti, poniznosti i blagosti:

„Tako je za malo vremena sav svijet govorio o vitezu Lancelotu, jer se o njemu pripovijedalo, i to istinito, da ga nikad ne pobijedi ni jedan vitez i da je uvijek uspio u svakoj pustolovini koju je poduzeo... i na dvoru ga primiše s veseljem i usklikima, te ga dužno posadiše na ono sjedalo Okrugloga stola koje bijaše njegovo. I na tom dvoru uživao je velike počasti i štovanje svoju vitezova koji ondje bijahu.“⁹⁴

Drugi tekst odnosi se na povijesni izvor o templarima iz „Pravilnika siromašnih vitezova Kristovih i hrama Salomonova“ koji govori o njihovim pravima i obavezama te skromnosti i vjeri u Boga:

„... sva braća će jesti skupa unutar blagovaonice bez brige za svoje sljedovanje čaše vina jer će vino biti na podjednake i pravične dijelove podijeljeno i svaki će brat istu količinu vina dobiti. Ponedjeljkom, srijedom i subotom Braća će imati osiguran dva ili tri obroka od zelenja i kruha petkom će postiti cijelo Bratstvo u slavi žrtve Gospodina našega Isusa Krista.“⁹⁵

Treći tekst su zapisi arapskih povjesničara i diplomata Abd al-Hasan Ali ibn al-Husayn Masudija iz 10.st i Emira Usame Ibn Munqidha iz 12.st koji su opisali križarske ratnike i vitezove tijekom Križarskih ratova:

„...nedostaje im toplog raspoložena, tijela su im velika, naravi su im odvratne, vladanje im je otresito, razumijevanje otupljeno, a jezici teški...njihovim vjerovanjima nedostaje čvrstine a to je zbog hladne prirode i nedostatka topline. Što su dalje na sjeveru to su gluplji, odvratniji i suroviji.“⁹⁶

⁹⁴ Pyle, H. *Priča o vitezovima Okruglog stola*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

⁹⁵ Pravilnik Siromašnih Vitezova Kristovih i Hrama Salomonovog (<http://www.templari.hr/povijest-templara/pravilnik.html>)

⁹⁶ Stradling, Multiperspektivnost u nastavi povijesti, 71.

„Svi oni koji su dobro poznavali Franke vidjeli su ih kao zvijeri superiorne po hrabrosti i revnosti u borbi, ali ni u čemu drugom, kao što su životinje superiornije po snazi i agresivnosti“⁹⁷

Naravno, njihovi zapisi u potpunoj su suprotnosti od zapadnoeuropskih shvaćanja križara koji su za jedne osloboditelji svete zemlje, a za druge osvajači i neprijatelji. Učenici će u zajedničkoj interakciji odgovarati na pitanja te analizirati tekstove uzimajući u obzir njihove autore, podrijetlo, vrstu pisanog izvora te na temelju toga donijeti zaključak jesu li vitezovi pozitivan ili negativan stalež srednjeg vijeka. Koliko pogleda na vitezove nam donose tekstovi?, Koje bi razloge mogli imati za međusobno neslaganje oko ovog pitanja? Kako književnost opisuje vitezove? Koje bi ideale trebao imati vitez? Utječe li podrijetlo autora na njegovo stajalište o ovom pitanju? Koje su poveznice između onih koji idealiziraju viteštvo? O čemu može ovisiti naše shvaćanje nekih pojava i naše stajalište o njima? Možemo li uopće ovakve povijesne pojave sagledati crno-bijelo? Kakvo je vaše stajalište o vitezovima i čime biste to mogli potkrijepiti? Učenici bi trebali doći do zaključka da svaki povijesni događaj ili pojava ima svoje različite interpretacije uvjetovane kontekstom u kojem se zbivaju te ne mora uvijek postojati odgovor na svako pitanje, već sagledavajući različite interpretacije učimo prihvaćati drugačija mišljenja od naših vlastitih. Osim upoznavanja s multiperspektivnošću kao značajnim povijesnim konceptom, učenici tijekom ove aktivnosti razvijaju i kritičko mišljenje jer se uključuju u dubinsko učenje u kojem analiziraju, pretpostavljaju, kritiziraju, vrednuju i promišljaju. Možemo reći da je pojava viteštva određeni fenomen srednjeg vijeka te je poseban fenomen njegovo shvaćanje kao ideala. Da bismo to istražili trebamo analizirati različite stavove i perspektive. Ključ je kritičkog mišljenja propitivanje i uključivanje više izvora u svoje istraživanje, a uočavanje takvih obrazaca sastavni je dio konceptualnog znanja, zaključuje Koren.⁹⁸

Nakon analize sva tri teksta učenici će, također korištenjem metode aktivnog čitanja, pročitati još jedan tekst arapskog autora napisanog u 13.st koji hvali kršćanske vojnike i vitezove:

„franački je narod kršćanski i ima kralja koji se odlikuje hrabrošću...kadgod muslimani na njih pošalju svoje snage, on sa svoje strane pošalje svoje snage da ih brane a njegovi su vojnici izuzetno hrabri i u bitki ni ne promišljaju na bijeg draža im je smrt.“⁹⁹

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Koren, Čemu nas uči povijest?, 157.

⁹⁹ Stradling, Multiperspektivnost u nastavi povijesti, 71.

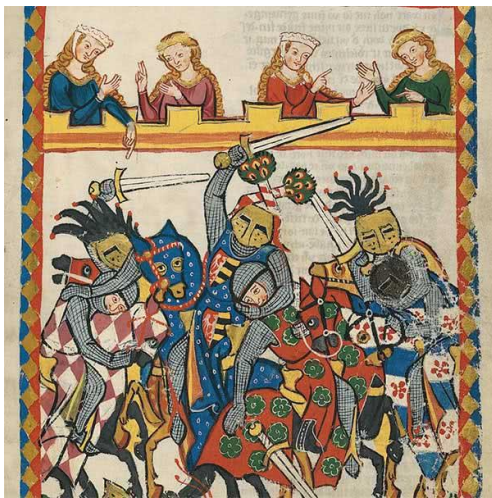
Kroz pitanja Koji narod autori tekstova spominju? Zašto baš njih? Što je moglo promijeniti muslimansko viđenje kršćana u 13.st, prisjeti se kada nastaju vitezovi Templari? Je li ovaj izvor pristran ili objektivan i zašto to zaključujemo? O čemu može ovisiti promjena shvaćanja nekih pojava? Možemo li sada jasnije reći nešto više o vitezovima? Učenici će zaključiti da postoje razni faktori koji utječu na viđenje nekog događaja, a to je prije svega vrijeme nastanka izvora. Izvor nastaje u 13. stoljeću kada muslimanski i kršćanski ratnici dolaze u međusobnu interakciju te utječu jedni na druge toliko da te to postaje integracija.

Učenici će kroz ovakve aktivnosti shvatiti da su povijesni izvori rijetko kada neutralni, da nisu preslika onoga što se dogodilo u prošlosti, već uvijek nečije viđenje tih događaja. Zato je važno da učenici nauče tumačiti podatke, analizirati dokaze te procjenjivati argumente koje je iznijela osoba koja je izvor informacija. Učenici trebaju shvatiti brojnost i raznolikost takvih interpretacija, razmotriti razloge njihova nastanka, kao i namjere onih koji su ih napravili. Potrebno je imati određeno znanje o Križarskim ratovima i kontekstu kako bi znali gdje su i kada nastale interpretacije te tko su autori, s čime se slaže i Koren.¹⁰⁰ Učenici će u ovoj aktivnosti koristiti strategiju aktivnog čitanja te metodu rada s tekstom i povijesnim izvorom, ali i metodu kooperativnog učenja. Ono što Marzano naziva kooperativnim učenjem, za Vigotskog je društveno učenje odnosno učenje u okruženju s ostalom djecom. Takvo učenje ostvaruje se kroz grupni rad u kojem učenici zajedničkim konzultiranjem dolaze do zaključaka. U ovom slučaju kooperativno učenje odvija se u neformalnim grupama koje za cilj imaju pozitivnu međuovisnost, grupnu obradu informacija, pozitivnu interakciju te individualnu i grupnu odgovornost. Ovu aktivnost možemo povezati i s afektivnim područjem Bloomove taksonomije koja se odnosi na razvoj trajnih vrijednosnih sustava i stavova. Tijekom učenja, učenik shvaća pojavu određenih fenomena što je u ovom slučaju nastajanje novog sloja društva u srednjem vijeku. Učeničkim upoznavanjem s više različitih perspektiva i stajališta, učenik dobiva širu sliku te zauzima vlastiti stav o nekom pitanju. Tada učenik iznosi svoj stav, o njemu diskutira te postaje svjestan postojanja i drugačijih mišljenja svojih vršnjaka koje uvažava, vrednuje te odlučuje hoće li oni postati dio njegove osobnosti.

Kako bi se još bolje upoznali s temom viteštva te pripremili za izložbu koja slijedi, učenicima će muzejski pedagog prikazati srednjovjekovnu minijaturu iz 14. st koja prikazuje viteški turnir. Učenici će metodom razgovora te demonstracije i frontalnog rada odgovarati na

¹⁰⁰ Isto, 149.

pitanja vezana uz povijesnu minijaturu. Učenici će pokušati samostalno opisati obred proglašavanja viteza. Na temelju viđenog će morati opisati vitešku opremu koja je služila za napad, ali i za obranu. Zajedno s pedagogom učenici će razgovarati o različitim grbovima koji se nalaze na viteškim odorama. Ono što razlikuje viteza od ostalih ratnika pješaka su svakako konji koje će učenici uočiti te saznati da vitezovi i nastaju u trenutku kada vojska prelazi s pješastva na konjaništvo. U sklopu toga, učenici će samostalno zaključivati kada dolazi do kraja viteštva, donosno pojavom kakvog oružja mačevi i konji prestaju dominirati na bojnopolju. Na minijaturi se nalaze i žene koje sjede u loži te gledaju turnir. S obzirom na to, učenici će ponoviti kakav je bio položaj žene u srednjem vijeku te kojem staležu su bili namijenjeni turniri.

Minijatura, 14.st. (Udžbenik za 6. razred osnovne škole, Alfa)

Nadalje, učenici će dobiti upute za izložbu koja slijedi te pitanja na koja će obratiti pažnju tijekom šetnje po izložbi. Nakon izložbe evaluirat će se njihovo zapažanje te usvojenost gradiva, ali i potaknuti kreativnost te uključiti psihomotorno područje koje u muzejskim institucijama nije rijetkost. Učenici 6. razreda u prijašnjim lekcijama upoznali su srednjovjekovno društvo na prostorima Hrvatske u sklopu kojih su usvajali i gradivo o izgledu hrvatskih vojnika te njihovom oružju i načinima izrade oružja. Upravo zato, ova

izložba jako će se dobro uklopiti u kurikularnu domenu srednjovjekovnog društva te približe učenike upoznati s vrstama srednjovjekovnog oružja. Učenici će tijekom izložbe imati stručno vodstvo koje će im približiti temu srednjovjekovnih mačeva, njihovih izgleda, karakteristika te načina izrade, ali i uvesti ih u suvremenost gdje također dominira fascinacija mačevima i viteštvom. Možemo reći da će učenici tijekom šetnje po izložbi sudjelovati u kinestetičkoj aktivnosti i dotaknuti se psihomotornog područja Bloomove taksonomije zbog kretanja u prostoru u kojem pomoću interakcije s eksponatima usvajaju gradivo. Tijekom izložbe muzejski pedagog poticati će interakciju s učenicima kroz pitanja koja je vrsta izvora prikazana na izložbi te što su primarni, a što sekundarni izvori. Također, učenike će se usmjeriti na razmišljanje o tome gdje su mogli biti pronađeni srednjovjekovni mačevi te koja je država ponajviše utjecala na izgled hrvatskog oružja i zašto. Učenici će na taj način povezati prošlo gradivo o utjecaju Franačke na naše prostore posebice zbog istih karakteristika i tipologije mačeva koje najviše karakteriziraju kršćanska obilježja i znakovlja. Nadalje, učenici će razmišljati o znanosti čija su istraživanja pomogla u pronalasku povijesnih mačeva te što sve možemo saznati iz takvih povijesnih izvora u kontekstu Hrvatske kao vojne sile. Doći će se do zaključka da se mačevi razlikuju po simbolima, oznakama i ukrasima ovisno o platežnoj moći velikaša što nam dosta govori o društvu hrvatskog srednjovjekovlja. Učenici će razmišljati i o pitanjima zašto na mačevima prevladavaju kršćanski simboli te u kakvom su odnosu vitezovi Templari i Crkva. Na samoj izložbi učenici će saznati još više o templarima kao začetnicima bankarstva s obzirom na njihovu djelatnost nakon ratova. Kroz razgovor s učenicima doći će se do zaključka s čime se još moglo ratovati u srednjem vijeku te što se nalazilo na štitovima pojedinih vitezova, a što na štitu Križara. U sklopu legende o sv. Jurju i zmaju, učenici će, u razgovoru s muzejskim pedagogom zaključiti što su mitovi i legende te čemu nam služe te koja je simbolika ubijanja zmaja u ovoj legendi? Nadalje, učenike će se uputiti da tijekom šetnje drugim dijelom izložbe, zapamte u kojim dijelovima popularne kulture se može pronaći mač te imaju zadatak pronaći na izložbi prestižnu filmsku nagradu i odgovoriti što drži u rukama. Kroz razgovor s učenicima tijekom izložbe u kojem će se analizirati povijesni mačevi, razvijat će se i konceptualno, ali i proceduralno znanje te će se uključiti kognitivni proces analiziranja koji je prema Bloomovoj taksonomskoj tablici na četvrtom mjestu dimenzije kognitivnih procesa. (B,C4) Koncepti povijesnih izvora te rada s povijesnim izvorima istodobno su dio i konceptualnog i proceduralnog znanja, kako smatra Koren.¹⁰¹ Konceptualno znanje odnosi

¹⁰¹ Isto, 82.

se na sam koncept povijesnih izvora, dok se proceduralno odnosi na metode i tehnike koje koristimo prilikom istraživanja, kao i na kriterije koji se koriste za prosudbu primjenjivosti određene metode. To prije svega znači da je potrebno učenike naučiti proceduri rada s izvorima kao i postavljati pitanja vezana uz izvore što je u ovom slučaju analiza mačeva i njihovih simbola u kontekstu vremena iz kojeg potječu.

Nakon izložbe, evaluirat će se učeničko znanje kroz posljednje zadatke na muzejskoj radionici te usvajati novi koncept, a to su sličnosti i razlike, odnosno usporedba. Pronalaženje sličnosti i razlika možemo shvatiti i kao nastavnu strategiju ukoliko jednostavno uspoređujemo različite predmete. No, ukoliko se učenici uključuju u dubinsko razumijevanje i smisleno učenje tada je ovo konceptualno znanje u kojem učenici pronalaze razlike između pojedinih povijesnih razdoblja i pojava. Kroz adekvatnu formulaciju zadataka usporedbe mogu se postići i više razine kognitivnih procesa poput klasificiranja, povezivanja, zaključivanja ili pak vrednovanja. Zadatak će se odnositi na uočavanje sličnosti i razlika između srednjovjekovnog viteza te suvremenog superheroja kako je to postavila i izložba. Zadaci će biti usmjereni na učenika koji će odabirati značajke na temelju kojih će usporediti elemente. Kao pomoć u usporedbi i kao grafički organizator koristit će Vennov dijagram kojeg predlaže Marzano. Na taj način omogućuje se učenicima vizualni prikaz sličnosti i razlika. Na presjeku u sredini između dva kruga nalaze se sličnosti, a razlike u dijelovima krugova koji se ne dodiruju.¹⁰² Zaključak će nam donijeti uvid u to koliko popularna kultura te suvremenost pronalazi inspiraciju u srednjem vijeku te što se sve promijenilo, a što je ostalo isto u tolikom vremenskom periodu.

Na samom kraju, učenici će razvijati svoju kreativnost kroz psihomotorno područje Bloomove taksonomije koje uključuje razvoj motoričkih sposobnosti te tjelesnu aktivnost. Zadatak je biti izrada vlastitog štita na kartonu te oslikavanja grba na njemu koristeći tipične srednjovjekovne oznake i simbole. Na taj način provjerit će se usvojenost gradiva, ali i potaknuti ovo područje taksonomije koje je u nastavi povijesni najmanje izraženo. Kada je riječ o psihomotornom području, najveća mogućnost za njegovo uključivanje u nastavu povijesti upravo je u muzeju gdje djeca često uče kroz kreativnost i igru. Još jedan zadatak koji bi mogao vrednovati učeničko znanje, a odnosi se na motoričke sposobnosti i kreativnost, svakako je i igrokaz koji osmišljavaju djeca na određenu temu. U ovom kontekstu, učenici bi osmislili igrokaz u kojem će prikazati srednjovjekovno društvo na način

¹⁰² Marzano, Pickering, Pollock, Nastavne strategije, 26.

da svatko utjelovi jedan stalež te iznesu sve njegove karakteristike. I Stradling naglašava kako vrijednost obrazovne simulacije u nastavi povijesti leži u tome što ona pojednostavljuje stvarnost i situacije iz stvarnog života te izvlači samo one elemente i čimbenike koji su bitni za svrhe kurikuluma i ciljeve učenja. Igrokaz je manje strukturiran od povijesnih simulacija te daje učenicima više prostora za maštu, no glavni odnosi između srednjovjekovnih staleža moraju se prepoznati. Učenici imaju osnovne informacije o likovima koje će igrati i moraju se staviti u njihov položaj i predstaviti njihovo gledište. I ovo također može biti dobar način za predstavljanje više različitih perspektiva u nastavu povijesti.¹⁰³ Svrha igrokaza je da razumiju i interpretiraju povijesne događaje i pojave te svakodnevni život običnih ljudi koji su živjeli u određenom razdoblju. Dakle, učenici bi trebali uprizoriti karakteristične srednjovjekovne događaje poput ceremonije proglašavanja viteza, različitih scena koje uključuju kralja, djevojku, viteza, seljaka, plemstvo te feudalne odnose među njima kao i sve ostalo što su usvojili tijekom izvanučioničke nastave.

Osim usvajanja činjeničnog znanja te povijesnih koncepata, edukacija u muzeju može doprinijeti i razvoju raznih aspekata inteligencije. To je pokazala i ova radionica u kojoj su djeca pomoću raznih aktivnosti savladavala gradivo. Tijekom kompletne posjete muzeju te sudjelovanja u izložbi i radionici mogle su se razvijati i isprepletati razni aspekti inteligencije. Tako se prostorna inteligencija razvijala tijekom posjete izložbi te promatranja izloženih mačeva, ali i u drugom dijelu izložbe kada su djeca bila potaknuta dodirivati interaktivne ekrane i promatrati izložena videa. Lingvistička inteligencija javljala se prilikom aktivnog čitanja tekstova i pisanih izvora, opisa predmeta, objašnjenja pored izložaka, titlova na scenama filmova, a glazbena inteligencija tijekom slušanja glazbe na interaktivnim ekranima. Lingvistička inteligencija posebno je izražena bila tijekom usmene interakcije na radionici kada su učenici kroz razgovor s muzejskim pedagogom dolazili do zaključaka. Manje nije bila zastupljena niti tjelesno – kinestetička inteligencija koja se posebno razvija pri izradi ili crtanju predmeta ili u ovom slučaju crtanjem vlastitog grba te izradom štita. S obzirom na zabavnu i interaktivnu okolinu u kojoj djeca uče, ne smije se zanemariti i interpersonalna inteligencija koja se razvija upravo u interakciji djece međusobno ili s muzejskim pedagogom. Usko vezana uz ovu inteligenciju je i intrapersonalna inteligencija uz pomoć koje djeca spoznaju sami sebe, odnosno svoje interese i doživljavaju stvari na vlastiti način. Tako, na primjer, nije svako dijete na jednak način doživjelo izložbu. Naravno, to ovisi i o vlastitim preferencijama, netko je bio fasciniran srednjovjekovnim mačevima, a netko

¹⁰³ Stradling, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, 22.

suvremenim superherojima ili pak mačem u kamenu. Logičko – matematička inteligencija javila se prilikom donošenja zaključaka vezanih uz pitanja muzejske pedagoginje ili pak rješavanja zadataka nakon izložbe koji su više vezani uz povezivanje znanja i razmišljanje nego uz samu reprodukciju znanja. Možemo reći da su gotove sve vrste inteligencije bile tangirane prilikom ovog učenja u muzeju te da su se međusobno isprepletale s obzirom da su djeca imala priliku uz pomoć raznih metoda poučavanja usvajati informacije. Upravo zbog toga je važno da muzejski stručnjaci prilikom planiranja izložbi, ali i radionica imaju na umu da je razvoj višestrukih inteligencija nešto što je temelj za razvoj kasnijih sposobnosti u životu.

CILJ ILI KLJUČNO PITANJE

Ključno pitanje koje se nameće na temelju sljedeće nastavne jedinice je koliko je srednji vijek utjecao na popularnu kulturu kao što je predstavljeno i na izložbi ili u kojoj u mjeri popularna kultura pronalazi inspiraciju u povijesti. Cilj nastavne jedinice je upoznati se sa životom srednjovjekovnih vitezova te različitim pogledima na njih.

POVEZANOST ISHODA SA SADRŽAJEM, AKTIVNOSTIMA I VREDNOVANJEM

Ishodi	Nastavne aktivnosti i sredstva za učenje	Primjeri pitanja i zadataka za vrednovanje postignuća
1. učenici će objasniti razloge postojanja više perspektiva uzimajući u obzir tekstove o vitezovima (B,C2)	Metodom aktivnog čitanja analizirati pisane povijesne izvore srednjeg vijeka	Koje bi razloge mogli imati za međusobno neslaganje oko ovog pitanja? Utječe li podrijetlo autora na njegovo stajalište o ovom pitanju? Koje su poveznice između onih koji idealiziraju viteštvo?
2. Učenici će opisati izgled srednjovjekovnog viteza te opisati način zabave plemića služeći se slikovnim izvorom (A, B1)	Učenici analiziraju srednjovjekovnu minijaturu na kojoj je prikazan viteški turnir	Što prikazuje minijatura? Je li to povijesni izvor i kakav? Kome su namijenjeni viteški turniri? Od čega se sastoji oprema viteza?
3. Učenici će usporediti karakteristike srednjovjekovnog viteza i suvremenog superheroja te zaključiti koliko je srednji vijek	Koristeći znanje usvojeno na izložbi te uspoređujući prikazano na izložbi učenici traže sličnosti i razlike između dva povijesna	Pomoću Vennovog dijagrama napišite u čemu su slični srednjovjekovni vitez i superheroji prikazani na izložbi, a u čemu

utjecao na popularnu kulturu. (A,B4)	razdoblja pomoću Vennovog dijagrama	različiti. Možete li zaključiti koliki je utjecaj srednjeg vijeka na današnjicu?
4.Učenici će izraditi vlastiti štit po uzoru na srednjovjekovne te oslikati na njemu grb koristeći srednjovjekovne simbole i uzorke. (A,B 6)	Koristeći znanje koje su usvojili te vlastite motoričke i kreativne sposobnosti učenici će pomoću kartona izraditi vlastiti štit te grb.	Uz pomoć ilustracija na radionici te izložbe izradi štit te ga oslikaj u skladu sa srednjovjekovnim znakovljem tako da osmisliš vlastiti grb.

TABLICE ZA KLASIFIKACIJU ISHODA

DIMENZIJE ZNANJA	KOGNITIVNO PODRUČJE DIMENZIJA KOGNITIVNIH PROCESA					
	1.Zapamtiti	2.Razumjeti	3.Primijeniti	4.Analizirati	5.Vrednovati	6.Stvarati
A. ČINJENIČNO ZNANJE	Ishod 2			Ishod 3		Ishod 4
B. KONCEPTUALO ZNANJE	Ishod 2	Ishod 1		Ishod 3		Ishod 4
C. PROCEDURALO ZNANJE		Ishod 1				
D. METAKOGNITIVNO ZNANJE						

6. Zaključak

Iz prethodno navedenih činjenica i argumenata slijedi da je kroz suvremene trendove u nastavi povijesti učenik postao aktivan sudionik nastavnog procesa. Cijeli nastavni proces usmjeren je ka razumijevanju prošlosti, a ne samo učenju faktografije te u tome veliku ulogu imaju upravo učenici. Dubinskim učenjem i razumijevanjem prošlih događaja te njihovim prenošenjem na današnjicu, pridonosimo razvoju aktivnih građana koji otvoreno misle te su svjesni različitosti oko sebe. Uz razumijevanje prošlosti usko je vezano i razumijevanje povijesnih koncepata koji su temelj povijesne struke. To su prije svega uzročno-posljedične veze, multiperspektivnost te rad s izvorima. Shvaćanjem važnosti postojanja različitih perspektiva i interpretacija dolazimo do razvoja povijesnog ili kritičkog mišljenja koje učenicima omogućuje da interpretiraju povijesne podatke te konstruiraju čvrste povijesne činjenice. Kroz rad s izvorima te njihovim analiziranjem također se razvija kritičko mišljenje uključivanjem više interpretacija nekog povijesnog izvora. Ova metoda posebno je pogodna za nastavu u muzeju koja se sve češće spominje kroz suvremene trendove u nastavi povijesti. Izlaskom iz učionice mijenjaju se metode i sredstva prezentacije povijesnog gradiva što pridonosi boljoj koncentraciji i razvoj zanimanja za povijest kod učenika. Muzej kao obrazovna institucija lakše omogućuje aktivno participiranje učenika u nastavnom procesu te interaktivnost koja je nužna za razvoj niza aspekata inteligencije. Kako u učionici, tako i muzeju, nastava se prilagođava suvremenim trendovima te se metode poučavanja i uloga pedagoga mijenja u smjeru aktivnije uloge učenika. Na temelju izloženog nameće se zaključak da nastavu u muzeju ne možemo smatrati zamjenom za učionicu, no nastavnici bi je svakako trebali više prakticirati kako bi nadopunili školsko gradivo. Na primjeru Hrvatskog povijesnog muzeja zaključujemo da je muzejska institucija zbog svoje neformalne prirode te interaktivnog okruženja, idealno mjesto za razvoj višestrukih inteligencija. Upravo to navodi i Gardner te je zadatak muzejskih djelatnika da iskoriste potencijale muzejske ustanove na pravi način kako bi i predmetni nastavnici uvidjeli znatne mogućnosti muzeja za nadopunu školskog gradiva. Također, važno je spomenuti da se zahvaljujući nastavi povijesti učenici upoznaju i s tragičnim događajima ljudske prošlosti koji bi im trebali biti podsjetnik da se nikada ne smiju ponoviti. Isto tako, učenici stječu sposobnost kolektivnog pamćenja i sjećanja na takve događaje kojima će odavati pijetet. Da je povijest učiteljica života moguće je shvatiti jedino ako je dobro poznajemo i povezujemo sa vremenom u kojem živimo. Zbog

toga je jako važno djeci povijesne događaje pojednostavniti uspoređujući ih s onim što nas okružuje.

7. Bibliografija

Babić, Zorica. Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu. *Povijest u nastavi*, 31, 1 (2020), str. 17-29.

Belušić, Andreja. Komunikacijska i edukativna uloga Hrvatskog povijesnog muzeja. *Skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo: Sekcija za muzejsku pedagogiju, 2002., str. 130-139.

Borić, Edita, Škugor, Alma, Perković, Ivana. Samoprocjena učitelja o izvanučioničkoj istraživačkoj nastavi prirode i društva. *Odgojne znanosti*, 12, 2 (2010), str. 361 -371.

Chang, EunJung. Interactive Experience and Contextual Learning in Museums. *Studies in Art Education. A Journal of Issues and Resarch*, 47, 2 (2006), str. 170-186.

Ćosić, Slavica. Projekt u izvannastavnim aktivnostima – Povijest. *Povijest u nastavi*. 6, 11(1) (2008), str. 109-113.

Detling, Denis. Izvanučionička nastava povijesti u Muzeju Slavonije. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16) (2010), str. 259 – 269.

Detling, Denis. Promišljanja o muzejskoj pedagogiji i prilog istoj. *Osječki zbornik*, 30 (2011), str. 333 –341.

Gologranc Zakonjšek, Bronica. Muzejske radionice: Obrazovanje i za muzejske djelatnike? *Informatica museologica*, 28, 1-4 (1997), str. 49-51.

Gorman, Amy. *From periphery to center*. Va.: National Art Education Association, 2007., str. 206 -218.

Halmi, Aleksandar. *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2005.

Hooper - Greenhill, Eilean. *The Educational Role of the Museum*. London: New York: Routledge, 1999.

Hotko, Jelena. Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej. *Povijest u nastavi*, 8, 16(2) (2010), str. 231-245.

Hotko, Jelena. *Vodić kroz edukativnu djelatnost Hrvatskog povijesnog muzeja*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2020.

Jelavić, Filip. *Didaktika*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2008.

Jelavić, Željka. Muzeji trebaju poticati kritičko mišljenje i neformalno učenje. *Informatica museologica*, 50 (2019), str. 45-48.

Jelavić, Željka. Muzeji trebaju poticati kritičko mišljenje i neformalno učenje. *Informatica Museologica*. 50 (2019), str. 45-48.

Kanižaj, Ljerka. Obrazovanje u muzeju: stanje u muzejima Jugoslavije. *Informatica Museologica*, 18, 1-4 (1987), str. 5-8.

Koren, Snježana, Najbar – Agičić, M. Europska iskustva i nastava povijesti u obveznom obrazovanju. *Povijest u nastavi*, 5, 10(2) (2007), str. 117 – 168.

Koren, Snježana. *Čemu nas uči povijest?*. Zagreb: Profil, 2014.

Kristić, Vedrana. Muzejske radionice i razvoj višestrukih inteligencija. *Muzeologija*, 54(2017), str. 28-52.

Lopez, Roberto. *Rođenje Europe*. Zagreb: Školska knjiga, 1978.

Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb : Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet Sveučilišta, 1993.

Marzano, Robert, Pickering, Debra J., Pollock, Jane E. *Nastavne strategije: kako primijeniti devet najuspješnijih nastavnih strategija*. Zagreb: Educa, 2006.

Miklošević, Željka. Muzeji i njihov odnos spram prošlosti. *Povijest u nastavi*. 7, 16(2) (2010), str. 203-215.

Milutinović, Jovana. *Humanistički pristup vaspitno obrazovnoj ulozi muzeja*. Novi Sad: Vršac: Savez pedagoških društava Vojvodine, 2003.

Milutinović, Jovana. Učenje u muzeju. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16) (2010), str. 217 – 230.

Nacionalni kurikulum nastavnog predmeta povijest. Zagreb: Republika Hrvatska - Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2017.

Pandžić, Ankica. Hrvatski povijesni muzej. *Informatica museologica*, 39, 1-4 (2008), str. 6-10.

Paris, G. Scott, Hapgood, Susanna. Children Learning with Objects in Informal Learning Environments. U: *Perspectives on Object-Centered Learning in Museums*, Mahwah: New Jersey: London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2002., str 40-43.

Posavec, Mirjana. Višestruke inteligencije u nastavi. *Život i škola*, 56 (24)(2010), str. 55-64.

Pyle, H. *Priča o vitezovima Okruglog stola*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

Rendić – Miočević, Ivo. *Učenik – istražitelj prošlosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2000.

Ristić, Vedran. Nastava u muzeju – primjer suradnje škole s muzejom. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16)(2010), str: 271 – 282.

Skok, Pavao. *Izvanučionička nastava*. Zagreb: Pedagoški servis, 2002.

Stradling, Robert. *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2003.

Stradling, Robert. *Multiperspektivnost u nastavi povijesti: priručnik za nastavnike*. Zagreb: Srednja Europa, 2006.

Trškan, Danijela. Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja. *Povijest u nastavi*, 5, 10(2)(2007), str. 207 – 216

Zdjelar, Buga. Izvanučionička nastava povijesti u Gradskom muzeju u Virovitici. *Povijest u nastavi*, 8, 2(16) (2010), str. 283 – 297.

Metode poučavanja u muzeju u okviru izvanučioničke nastave povijesti

Sažetak

U radu se obrađuju promjene i suvremeni trendovi u procesu nastave povijesti, točnije, preusmjeravanje fokusa s nastavnika na učenika koji postaje aktivan sudionik procesa te polaganje sve veće važnosti dubinskoj obradi informacija i smislenom učenju, a ne samo usvajanju činjenica. Samim time, naglasak se sve više stavlja na povijesne koncepte koji takvo znanje razvijaju. Promjene u metodama, sredstvima i oblicima rada dogodile su se kako u učioničkoj, tako i u izvanučioničkoj nastavi što je također važan segment ovog rada. Objasnjava se pojam izvanučioničke nastave u okviru muzejske institucije, važnost njene primjene kao i brojne prednosti temeljene na istraživanjima. Nastavno na to, naglašava se edukacijska i odgojno – obrazovna uloga muzeja kao i razne mogućnosti usvajanja povijesnih znanja u muzeju. Kao konkretan primjer navodi se Hrvatski povijesni muzej te njegova edukativna djelatnost. Na kraju rada analizirana je nedavno održana izložba „Mač- jednom davno“ koja na razne načine može poslužiti kao dopuna učioničkoj nastavi. U sklopu izložbe, dani su prijedlozi za usvajanje gradiva iz srednjovjekovnog društva kroz muzejske radionice te vodstvo na izložbi, ali i brojne aktivnosti namijenjene učenicima. Zaključuje se da je muzej pogodno mjesto za dopunu učioničke nastave koje pruža brojne mogućnosti za usvajanje povijesnih koncepata.

Ključne riječi: nastava povijesti, izvanučionička nastava, muzej, muzejska radionica

Methods of teaching in the museum as a part of out-of-classroom history teaching

Summary

The paper deals with the changes and contemporary trends in the process of history teaching in which the focus has been redirected from the teacher to the student who is becoming an active participant in the process, and a bigger importance given to in-depth processing of information and meaningful learning, and not only acquisition of facts. Thus, the emphasis is increasingly placed on historical concepts that develop such knowledge. Changes in methods, means and forms of work have occurred in both classroom and outside classroom teaching, which is also an important segment of this paper. The paper explains outside classroom teaching within a museum institution, the importance of its application as well as numerous advantages based on research. In addition, the educational role of the museum is emphasized, as well as various possibilities for acquiring historical knowledge in the museum. The Croatian History Museum and its educational activities are cited as concrete examples. At the end of the paper, the recently held exhibition "Sword - once upon a time" was analyzed, which can serve as a supplement to classroom teaching in various ways. As part of the exhibition, suggestions were given for the adoption of materials from medieval society through museum workshops and guidance on the exhibition, as well as numerous activities for students. It is concluded that the museum is a suitable place to supplement classroom teaching that provides numerous opportunities for the adoption of historical concepts.

Key words: history teaching, extracurricular activities, museum, museum workshop